

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Alžběta Janáková

Tvárnost sémantických reprezentací a faktory, které ji ovlivňují

Malleability of semantic representations and factors which influence it

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Chromý, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Mgr. Janu Chromému, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a přínosné informace, které mi byly s ochotou poskytovány v průběhu psaní mé bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 7. 2023

Alžběta Janáková

Abstrakt

Práce kriticky reflektuje studii Shiri Lev-Ari „Social network size can influence linguistic malleability and the propagation of linguistic change“, v níž se tvrdí, že velikost sociální sítě má přímý vliv na tvárnost sémantických reprezentací. Tato studie bude konceptuálně replikována na češtině, přičemž budou zohledněny další faktory, které mohou tvárnost sémantických reprezentací ovlivňovat. Práce bude mít podobu první fáze registrovaného reportu. Bude provedeno pilotní otestování.

V teoretické části práce bude souhrnně představena literatura o vztahu jazyka a sociálních sítí a literatura k metodologii zkoumání sociálních sítí, literatura o lexikálním strhávání (entrainment) a faktorech, které ovlivňují jazykovou akomodaci. Dále se bude práce věnovat procesům jazykového učení, lexikálního strhávání, strukturního primingu, sebemonitorování a metodám jeho měření a přizpůsobování komunikace dialogickému partnerovi. V části metodologické bude představen propracovaný a podrobný návrh experimentálního zkoumání, na jehož základě by bylo možné ověřovat představené hypotézy daného výzkumu. Experiment bude pilotně otestován.

Klíčová slova:

Psycholingvistika, sémantika, sociální sítě, osobnost

Abstract

The work critically reflects on the study by Shiri Lev-Ari titled "Social network size can influence linguistic malleability and the propagation of linguistic change", which argues that the size of a social network directly affects the flexibility of semantic representations. This study will be conceptually replicated in the Czech language, considering additional factors that may influence the flexibility of semantic representations. The work will take the form of the first phase of a registered report, and pilot testing will be conducted.

The theoretical part of the work will provide a comprehensive overview of the literature on the relationship between language and social networks, the methodology of studying social networks, literature on lexical entrainment, and factors influencing language accommodation. Additionally, the work will focus on processes of language learning, lexical entrainment, structural priming, self-monitoring, and methods of its measurement, as well as adapting communication to the dialogical partner. The methodological part will present a detailed and well-elaborated design for experimental research, which will be used to test the presented hypotheses of the study. The experiment will be piloted for testing.

Key words:

Psycholinguistics, semantics, social networks, personality

Obsah

1. Úvod	8
2. Vztah jazyka a sociálních sítí	9
2.1 Učení se jazyka z okolního prostředí	10
2.2 Učení se jazyka díky statistickému učení	11
2.3 Role rozmanitosti zdrojů	12
3. Faktory ovlivňující jazykové dovednosti	13
3.1 Velikost sociální sítě	13
3.2 Další faktory ovlivňující jazykové schopnosti	14
3.3 Sebemonitorování	14
3.4 Přizpůsobování komunikace	15
3.5 Většinové učení	15
3.6 Jazyková změna	16
3.7 Strukturní priming	17
3.8 Lexikální strhávání	19
3.9 Faktory ovlivňující jazykovou akomodaci	21
3.9.1 Vývoj teorie komunikační akomodace	21
3.9.2 Základní situace dle teorie komunikační akomodace	22
4. Výchozí studie Shiri Lev-Ari	25
4.1 Experiment 1 ve studii Shiri Lev-Ari	25
4.2 Metoda experimentu	26
4.3 Postup a výsledky experimentu	27
4.3.1 První fáze	27
4.3.2 Druhá fáze	27
4.3.3 Třetí fáze	28
4.3.4 Čtvrtá fáze	28
4.3.5 Výsledky	29

5.	Experiment aplikovaný na češtině.....	30
5.1	O experimentu	30
5.2	Problematika překlada.....	31
5.3	Dotazník	31
5.4	Instrukce pro účastníky experimentu	33
5.5	První část experimentu	35
5.6	Druhá a třetí část experimentu.....	37
5.7	Čtvrtá část experimentu.....	41
5.8	Metoda experimentu.....	41
5.8.1	Účastníci.....	41
5.8.2	Podněty.....	42
5.8.3	Postup.....	42
5.8.4	Výsledky.....	45
6.	Závěr.....	47
7.	Zdroje	48
8.	Zdroje – obrázky	53
9.	Seznam obrázků a tabulek.....	54

1. Úvod

Jazyk je nedílnou součástí společnosti, používáme ho každý den, vnímáme od narození až do smrti, přirozeně většinou bez velkého přemýšlení. Ale právě už od malého miminka vnímáme zvuky okolí, které si postupně začneme dávat do souvislostí, odposloucháváním a okoukáváním se učíme od okolí umu řeči, významům slov, učíme se je používat v různých situacích, poznáváme jejich variety a sociálním a jazykovým učením si do paměti ukládáme, kdy co říct, jakou varietu či větnou strukturu použít apod. Jistě si i uvědomujeme, že s postupem času poznáváme slova nová, že se náš slovník vyvíjí a že jako čtyřicátníci nemluvíme stejným způsobem jako v 15 letech. O čem už ale příliš často nepřemýšlíme jsou malé nuance, které se v našem vyjadřování mění v závislosti na vlivu okolního prostředí, ve kterém se pohybujeme.

Můžeme být ovlivněni regionem, ve kterém žijeme, nebo cizími jazyky, které se na nás valí z médií či se jim učíme ve škole, ale nejvíce naše jazykové schopnosti ovlivňují lidé v našem nejbližším okolí. Tato práce se zaměřuje právě na okolní jazykové vlivy, na to, jaké procesy učení v nás probíhají, na sociální citění a vnímání sebe sama a na to, jaký mají tyto schopnosti vliv na naši komunikaci a sebereprezentaci a na vliv velikosti sociální sítě na tvárnost sémantických reprezentací jedince. V práci jsou též popsány metody měření vlivu kognitivních a sociálních schopností a vlastností na jazykové vyjadřování a jak takové vlastnosti mohou mít vliv na jazykovou změnu jak u jedince, tak v rámci komunity.

V neposlední řadě je v práci rozebrán experiment Shiri Lev-Ari, který zkoumal právě vliv velikosti sociální sítě jedince na přejímání sémantických reprezentací od okolí. Podle jejího výzkumu je pak v práci zpracován koncept možného provedení experimentu na české populaci a poté je též popsáno pilotní otestování experimentu na malém vzorku účastníků.

Práce si klade za cíl teoreticky popsat vlivy společnosti a rozmanitosti zdrojů na jazykové reprezentace jedince a v praktické části nastínit možnost zkoumání vlivu velikosti sociální sítě jedince v českém prostředí a pilotně výzkum otestovat.

2. Vztah jazyka a sociálních sítí

Definice jazyka existuje mnoho. Například Sternberg (2002, s.318) ho definuje jako „užívání organizovaných prostředků kombinace slov za účelem dorozumívání“. Ze samotné definice je jasné, že máme potřebu se dorozumět s dalšími lidmi a s některými dokonce často a pravidelně. Tito lidé tvoří naši sociální síť. Milroy (1987) sociální síť jednotlivce vystihuje jako „souhrn vztahů uzavřených s ostatními“. Jelikož neexistuje jediný „správný“ způsob analýzy sociálních sítí, i jejich vyměrování se může řídit různými kritérii. Obecně vzato však lze říct, že analýza sociálních sítí zkoumá různé struktury a vlastnosti těchto vztahů. (Milroy, 1987) Vzhledem k tomu, že vztahy mezi jednotlivci v rámci (i mimo rámec) sociální sítě se mohou měnit, analýza proměny ve fungování mechanismu sociální sítě by mohla osvětlit fenomén jazykové změny. (Milroy, 1987)

Přestože sociální síť může být chápána jako nekonečná síť vazeb, která se rozprostírá přes celou společnost, zájem analýzy sociální sítě jednotlivce se obecně soustředí na vazby prvotní, tj. vazby tvořené osobami, se kterými jedinec přímo interaguje. V rámci analýzy tvárnosti sémantických reprezentací u dospělých osob, na kterou se soustřeďuje tato práce, jsou pak ony vazby specifikovány tak, že jsou do rámce sociální sítě započítávány osoby, se kterými testovaný jedinec komunikuje pravidelně, nejméně 5 minut týdně, ústně a ony kontaktní osoby jsou starší 12 let. V jiných analýzách, soustřeďujících se na jiný výzkumný problém, však mohou být kritéria pro vyměření sociální sítě odlišná.

Vztahy jazyka a společnosti se zabývá obor sociolingvistiky a lze ho definovat zejména podle neměnného předmětu zkoumání. Další definice pak však závisí na mnoha faktorech, neboť perspektivy zkoumání se během let stále proměňují – makro vs. mikropohled, empirický vs. neempirický, kvantitativní vs. nekvantitativní (tj. kvalitativní), praktický vs. teoretický. (Chromý, 2014, s. 10)

Počet lidí, se kterými se stýkáme, propojenost kontaktů, sociální status a i různorodost našich kontaktů – to vše může ovlivnit naše vyjadřování, ale i samotné porozumění jazyku. Ve studii *How the Size of Our Social Network Influences Our Semantic Skills* (Lev-Ari, 2015) se Shiri Lev-Ari zabývala tím, zdali a jak rozdíly v našich sociálních sítích ovlivňují naše sémantické dovednosti. Porozumění tomu, jak individuální zdroje ovlivňují naše jazykové dovednosti by mohlo osvětlit, jak se jazyku učíme, zpracováváme ho a dále reprodukuje a stejně tak bychom mohli zjistit, jaký vliv má náš životní styl na naše jazykové dovednosti.

2.1 Učení se jazyka z okolního prostředí

Obecně se lidé jazyku učí z prostředí. Principy učení mateřského jazyka spočívají v odposlouchávání a okoukávání našich rodičů a blízkých. Fonologické kategorie se děti například učí tak, že odposlouchají a rozdělí zvuky svého mateřského jazyka do základních fonologických kategorií. (např.: Anderson, Morgan, & White, 2003; Kuhl, 2004; Maye, Werker, & Gerken, 2002; Pierrehumbert, 2003). Lze tedy říct, že naše jazykové reprezentace závisí na charakteristikách vkladu, který obdržíme. V závislosti na prostředí, do kterého se narodíme, se učíme náš mateřský jazyk, jsme vystaveni jeho fonetickým a lexikálním kategoriím a učíme se jeho fonetickým a syntaktickým strukturám. Do jednoho (nebo i více) jazyka se narodíme, jsme však stále schopni učit se jazyku dalšímu, nyní už cíleně, a naučíme se mu zase v závislosti na vkladu, který obdržíme. Stejně tak jako se učíme jazyku zcela novému, se však může změnit náš jazyk mateřský, mohou se změnit jazykové reprezentace, které jsme dosud užívali a začneme užívat nové, a to vše vlivem prostředí, ve kterém se pohybujeme a ve kterém se setkáváme s novými formami jazyka. Toto osvojení si oněch nových forem ovlivňuje však ještě mnohem více faktorů než pouze to, že se s nimi kupříkladu jednou či dvakrát setkáme. (Cook, 2003; Flege, 1987; Lev-Ari & Keysar, 2014; Lev-Ari & Peperkamp, 2013)

Tento proces učení se jazykům z prostředí je způsoben, mimo jiné, podvědomým vnímáním statistik různých jazykových rysů – například sledujeme jak často se určité zvuky či slova objevují v rámci nějakého kontextu a v rámci kterého méně či vůbec, a tím si o daných znacích formujeme obrázek o jejich charakteristikách a významech. Platí zde tak přímá úměra, že čím více se nějaký znak v populaci vyskytuje, tím lépe a přesněji se ho naučíme a přisvojíme si ho. (Lev-Ari, 2015) Podle různorodosti naší sociální sítě se i formuje naše jazykové prostředí. Velikost sociální sítě se může rapidně lišit. Můžeme se pravidelně setkávat pouze se dvěma lidmi anebo třeba se 40 lidmi. Dalo by se předpokládat, že čím více lidí potkáváme, tím více se setkáme s různorodým jazykovým prostředím, a tak máme k dispozici vzorek jazyka mnohem pestřejší a reprezentativnější. Různorodější jazykové prostředí nahrává předpokladu, že takový jedinec pak může panovat lepšími jazykovými dovednostmi. Takové dovednosti může využít pro lepší komunikaci a úspěšnější dorozumění se s lidmi z různých společenských vrstev, různých věkových kategorií či s lidmi s odlišným stupněm dosaženého vzdělání. (Lev-Ari, 2015)

Studie Shiri Lev-Ari z roku 2015 testuje vliv různorodých vlivů na jazykové dovednosti lidí s různě velkými sociálními sítěmi, čímž lehce navazuje na studii z roku 2011 (Summer, 2011), která však zkoumala vliv různorodých vlivů na přejímání nových kategorií. Jiné studie

se již zajímali o vliv různorodého vkladu, avšak ty se odehrávaly na fonetické rovině, touto studií však Lev-Ari dokazuje, že takové vlivy mohou změnit jazykové reprezentace na sémantické rovině.

2.2 Učení se jazyka díky statistickému učení

Už jako nemluvňata vnímáme a učíme se jazyku. K tomu z počátku využíváme statistického učení. Batolata například dělí zvuky do dvou kategorií, když jsou bimodální, ale pouze do jedné kategorie, jsou-li unimodální. Až kolem 1 roku věku se „odnaučí“ dělení zvuků do těchto kategorií a začnou je vnímat jako jednotlivá slova, dokáží také již rozeznat svůj mateřský jazyk od jazyka cizího. (Maye, J., Werker, J. F., & Gerken, L., 2002). Kupříkladu zvýraznění samohlásek v průběhu promluvy na batole by dítěti mělo dopomoci k porozumění, že promluva se neskládá ze samostatných zvuků, ale že tvoří slova s více kategoriemi, které mají určitý význam. (Kuhl et al., 1997). Bylo prokázáno, že děti mají lepší schopnosti rozpoznávání řeči tehdy, když na ně jejich rodič/pečovatel mluví ještě jako na batolata tak, že vyslovuje samohlásky déle a šířeji. (Liu, Kuhl, & Tsao, 2003, Martin et al., 2015)

Statistické učení nehraje roli pouze při osvojování fonologických kategorií jazyka. Saffran, Aslin a Newport (1996) tvrdí, že kojenci se učí rozpoznávat slova v rámci delších promluv pomocí pravděpodobnostních přechodů jak mezi slovy, tak uvnitř slov. Podobný mechanismus, který se zabývá závislostmi mezi slovy, pak pomáhá osvojování gramatické struktury (například Thompson a Newport, 2007). Dokonce i na sémantické úrovni se předpokládá, že děti sledují gramatické struktury, ve kterých se slovesa objevují, a na základě toho vyvozují informace o významu těchto sloves (Gleitman, 1990). Statistické učení je tedy nedílnou součástí procesu osvojování jazyka.

Proces učení jazyka však nekončí u dětí, ale provází nás celý náš život. Neustále vstřebáváme jazyk používaný v našem prostředí a upravujeme podle něj naše jazykové reprezentace. Pokud se setkáme s jazykovým znakem, který je pro nás atypický, trvá nám delší dobu, než na něho zareagujeme (Fine, Jaeger, Farmer, & Qian, 2013) Jelikož ale neexistuje přímá souvislost mezi zvuky a jejich cíli, bylo navrženo, že jazyk zpracováváme pomocí vzorkování fonetického rozložení řeči každého mluvčího a následné normalizace vstupu mluvčího s cílem rozlišit výchozí zvuky, což se nazývá normalizace mluvčího (Nusbaum & Magnuson, 2007). Jednotlivci nejenom vzorkují vstup, ale také upravují své vlastní představy podle něj. Z tohoto důvodu intenzivní vystavení se jinému jazyku nebo dialektu, například při přesunu do jiné oblasti, může ovlivnit původní mluvnický styl jednotlivců (Flege, 1987; Lev-

Ari & Peperkamp, 2013). Stejně tak se předpokládá, že proces vzorkování vstupu a úpravy představ podle něj je jádrem mechanismu, skrze který se mohou šířit jazykové inovace a vést k jazykovým změnám (Nettle, 1999). Tudiž nejen, že příchozí zvuky rozdělujeme a pak rozpoznáváme podle jednotlivých vzorků, ale také jim pak přizpůsobujeme naše vlastní jazykové reprezentace. Takové přizpůsobení a změna v dosud užívaných reprezentacích může být dobře pozorována u někoho, kdo například přesídlil z jednoho regionu do jiného a byl tak vystavován jinému jazyku či novému dialektu. (Flege, 1987; Lev-Ari & Peperkamp, 2013) Tento proces vzorkování a upravování nově přišedšího vlivu je považován za základ mechanismu, který způsobuje rozšiřování jazykových inovací a vede tak k jazykové změně v rámci komunity (Nettle, 1999).

2.3 Role rozmanitosti zdrojů

Již víme, že nové vlivy mohou pozměnit naše vlastní vyjadřování. Lev-Ari (2015) však poukazuje na to, že tyto nové vjemy ovlivňují i naši schopnost učení, tzn. jak se učíme, nejen to, co se naučíme. Jedním z nejdůležitějších faktorů majících vliv na proces jazykového učení je rozmanitost našich zdrojů s tím, že s větší variabilitou přichází i lepší učení. (Lev-Ari, 2015)

Lev-Ari (2015) ve svém článku zmiňuje následující studie potvrzující prospěšnost variability zdrojů při jazykovém učení. Jedním z důkazů může být studie *Training Japanese listeners to identify English /r/ and /l/. II: The role of phonetic environment and talker variability in learning new perceptual categories* (Lively, S. E., Logan, J. S., & Pisoni, D. B., 1993), ve které bylo objasněno, že rozmanitost zdrojů podporuje učení nových fonetických variant, neboť posluchači se lépe učí novým fonologickým rozdílům, než kdyby je slyšeli vícekrát od jednoho zdroje. Studie *Perceptual adaptation to non-native speech* (Bradlow & Bent, 2008) zase potvrzuje, že posluchači porozumí mluvčímu s cizojazyčným přízvukem tím lépe, čím více mluvčím se stejným přízvukem byli dříve vystaveni. Dále studie *Speaker variability augments phonological processing in early word learning* (Rost and McMurray, 2009) ukazuje, že pokud se batolatům dostává vícero jazykových zdrojů, lépe se naučí minimální slovní páry, než když by slova byla opakována vícekrát pouze jednou osobou, třebaže ve stejném množství jako od více mluvčích. Posner & Keele (1968) ve svém článku *On the genesis of abstract ideas* popsali, že účastníkům jejich experimentu byli předloženy různé vizuální stimuly, některé méně, některé více rozmanité. Účastníci byli schopni lépe rozeznat vizuální vzorce poté, co jim byli předloženy rozmanitější stimuly než v těch méně rozmanitých. To dokazuje, že rozmanitost není důležitá pouze pro jazykové učení, ale pro přejímání vzorců obecně. (Lev-Ari, 2015)

3. Faktory ovlivňující jazykové dovednosti

3.1 Velikost sociální sítě

Jak bylo výše ukázáno, počty zdrojů, z nichž sbíráme informace nás ovlivňují v jejich zpracování. Shiri Lev-Ari se v mnoha studiích věnuje vlivu velikosti sociálních sítí na naše zpracovávání jazyka z několika hledisek. Z hlediska sémantického nejen ve studii *Social network size can influence linguistic malleability and the propagation of linguistic change* (2017), která je inspirací pro tuto práci, ale například již o dva roky dříve ve studii *How the Size of Our Social Network Influences Our Semantic Skills* (2015). V ní popsala dva provedené experimenty, které zkoumaly, zda velikost sociální sítě zlepšuje schopnost jednotlivců správně odhadnout valenci hodnotících popisů. Experimenty byly prováděny v angličtině s rodilými mluvčími. V prvním experimentu měli účastníci poznat ze slovního hodnocení restaurací, jaká mu byla přiřazena hvězdička a ve druhém se jednalo o hodnocení židlí. Druhý byl upraven tak, že hodnocení obsahovala hodnotící slova: "hrozný", "špatný", "v pořádku", "dobrý" a "skvělý", která byla v několika případech nahrazena slovy: "noral", "rous", "gading", "tove" a "solane". Testovalo se, zdali velikost sociální sítě účastníků ovlivní porozumění hodnocení z těchto kontextů.

Výsledky prvního experimentu naznačují, že charakteristiky sociální sítě jednotlivců mohou ovlivnit jejich jazykové schopnosti. Konkrétně pak ukazují, že větší sociální síť může přispět k lepšímu porozumění hodnotícím popisům (přesnost v porozumění se zvyšuje o cca 2 % u lidí, co interagují s přibližně 10 dalšími lidmi). Výsledky druhého experimentu pak jen potvrdily výsledky prvního. Ukazují, že velikost sociální sítě má přímý vliv na jazykové schopnosti. Konkrétně mít větší sociální síť posiluje sémantické dovednosti, včetně celkového porozumění. (Lev-Ari, 2015)

Podobně Lev-Ari (2018) zjistila, že lidé s větší sociální sítí lépe rozeznají řeč v hlučném prostředí. Jelikož se setkávají s více lidmi (než lidé s menší sociální sítí), dostává se jim větší variability vkladů, jejichž formy pak mají zapsané v paměti a tudíž i v hlučném prostředí jsou schopni různorodé vjemy rozeznat.

V další studii se Lev-Ari (2019) zabývala tím, jak se liší schopnosti lidí nakládat s informacemi z kontextu ve vztahu k užívání jazyka, odhadování toho, co druhý mluvčí řekne, a jaký vliv na to má velikost sociální sítě každého jedince. Jelikož řeč neinterpretujeme slovo od slova, bereme vždy v potaz všechny jazykový, ale i mimojazykový kontext. Je mnohem

snazší zpracovávat slova, která dopředu dokážeme z kontextu odhadnout než slova, jejichž užívání není v daném kontextu běžné. (Lev-Ari, 2019) Shiri Lev-Ari v rámci dvou experimentů popsaných v této studii zjišťuje, že nezávisle na velikosti sociální sítě lidé nedokážou odhadnout, jakou formu druhý mluvčí zvolí pro následující vyjádření. Nicméně velikost sociální sítě už má vliv právě na to, jak lidé dokáží odhadnout, jaký význam bude mít sdělení druhého mluvčí následující po konkrétní promluvě. (Lev-Ari, 2019)

Studie Shiri Lev-Ari jsou průlomové i tím, že dříve prováděné studie se věnovaly zejména vlivu rozmanitosti zdrojů na fonologické úrovni. Zde je však výzkumným předmětem sémantická rovina a porozumění dospělých různým variantám jejich rodného jazyka. Co víc, jsou to první studie, které se zabývají tím, jaké mají účinky rozmanité vlivy na jazykový projev z důvodů rozdílných vlastností sociální sítě.

3.2 Další faktory ovlivňující jazykové schopnosti

Faktor velikosti je jistě pouze jednou z mnoha vlastností sociálních sítí, která ovlivňuje naše jazykové schopnosti. Ty, společně se slovní zásobou a dalšími aspekty naší mluvy, se odvíjejí od mnoha společenských faktorů jako je věk, výše dosaženého vzdělání, geografické prostředí, propojenost kontaktů v rámci sociální sítě, tj. jak moc spolu naše kontakty komunikují navzájem apod. Proto lze předpokládat, že s rostoucím počtem našich kontaktů roste i rozmanitost vjemů, kterých se nám od nich dostává. Více lidí, více způsobů, jak se vyjádřit. To všechno má na člověka vliv a více zdrojů mu umožňuje lépe se naučit vzájemné výskyty a závislosti slov a slovních spojení, různá vyjádření, synonyma, větné struktury apod. Díky těmto jazykovým zkušenostem může lépe interpretovat vyjádření mluvčích, a o to silnější jsou pak jeho sémantické schopnosti. (Lev-Ari, 2015)

3.3 Sebemonitorování

Dalším z faktorů, které ovlivňují naše vyjadřování, může být proces sebemonitorování, které souvisí s naší citlivostí na vnější podněty, s mírou sociální úzkosti. Při sebemonitorování sledujeme naše vlastní chování a tím se pak přizpůsobujeme dané situaci. Předpokladem je, že čím lépe ovládneme sebemonitorování, tím úspěšněji se zapojujeme do sociální interakce a lépe se dokážeme situaci přizpůsobit, kdežto při nízké míře schopnosti sebemonitorování máme i horší schopnost situačního čtení, jsme méně citliví k vnějším podnětům a tím i schopni horší míry seberegulace v konkrétních situacích. Na míře sociální interakce pak může záviset mnoho faktorů ovlivňujících naše jazykové dovednosti.

S teorií sebemonitorování přišel v roce 1974 Snyder. Předpokládá, že existují konzistentní vzorce individuálních rozdílů v tom, jak lidé regulují svou sebezprezentaci prostřednictvím přizpůsobování svého jednání okamžitým signálům ve specifických situacích. Přišel i s metodou měření míry sebemonitorování u jednotlivce pomocí dvacetibodové škály, která měla zhodnotit 5 komponentů udávajících míru sebemonitorování: ohled na vhodnost sociálního chování, pozornost vůči informacím o sociálním srovnání, schopnost kontrolovat nebo upravovat sebezprezentaci a použití této schopnosti v konkrétních situacích, variabilitu sociálního chování přesahující více situací (Snyder, 1974, s. 529). Ve svém článku však Lennox & Wolfe odhalují, že škála je nepřesná a měří pouze komponenty tři: schopnost jednání, extroverze a orientace na druhé (Lennox & Wolfe, 1984). Po provedení 4 experimentů pak škálu upravili, vznikla tak škála třináctibodová, která měří pouze citlivost k expresivnímu chování druhých a schopnost upravit sebevyjádření a v sociolingvistických (i jiných) experimentech se využívá doposud.

3.4 Přizpůsobování komunikace

Při komunikaci lidé přizpůsobují svou řeč dalším mluvčím (například Giles, Coupland a Coupland, 1991) – přizpůsobují svůj hlas, rychlost řeči, frekvenci i délky pauz, lexikální a gramatické volby, ale i neverbální komunikaci. Zdá se však, že naši řeč ovlivňuje i pasivní vystavení novým mluvčím. Bock & Griffin, 2000; Chang, Dell, & Bock, 2006 to teoreticky popsali ve svých studiích jako součást procesu učení, Pardo, Gibbons, Suppes & Krauss, 2012 pak prokázali, že řeč spolubydlících na kolejích se stává podobnější po společném bydlení. Novými vstupy aktualizujeme naše doposud nabyté znalosti a tím i měníme reprezentace, kterých užíváme dle toho, jak se mění naše prostředí.

3.5 Většinové učení

Jelikož i jazyk je druhem sociálního učení, i jemu se učíme kopírováním jeho nejběžnějšího užívání společností (například Boyd a Richerson, 2005). Nejde ale pouze o frekvenci určitého chování, které vnímáme, ale také o počet zdrojů, z nichž přichází. To bylo prokázáno i studiem chování šimpanzů, kteří přijmou určité chování, které vidí u dvou ze tří ukazatelů, než když ho pozorují od jednoho ukazatele, ale v rámci delší časové roviny (Haun, Rekers a Tomasello, 2012). Stejně tak děti ve věku od tří do šesti let spíše napodobí akci provedenou dvěma ukazovateli, nežli akci provedenou jedním ukazovatelem dvakrát (Herrmann, Legare, Harris a Whitehouse, 2013). Dalším důkazem může být studie *The role of variation in the perception of accented speech* (Summer, 2011), která ukázala, že mluvčí

s rodným jazykem angličtinou lépe přivyknou francouzskému přízvuku, slyší-li ho z více zdrojů či z jednoho zdroje, ale ve více variantách, než pokud by poslouchali stále stejný zdroj v jedné variantě dokola, třebaže vícekrát.

Hypotéza naší výchozí studie předvedená Shiri Lev-Ari jest, že váha přiřazená každému zdroji by měla klesat s nárůstem jejich počtu. To však neznamená, že by každý zdroj měl stejnou váhu, přesto by průměrně mělo stále platit, že zdrojům je přiřazena nižší váha, čím více jich máme. Z toho můžeme zatím i předpokládat, že lidé s menšími sociálními sítěmi přisuzují větší váhu každé nové osobě, se kterou se setkají a jsou tak náchylnější k tomu, být touto osobou ovlivněni.

V jiné, předchozí studii se Lev-Ari zabývala posunem fonologické hranice mezi zvuky /d/ a /t/ po setkání s řečníkem s atypickými produkcemi (Lev-Ari, 2017). Lidé s většími i menšími sociálními sítěmi byli stejně dobře schopni rozeznat vzor řečníka, u těch s většími sociálními sítěmi však bylo méně pravděpodobné, že vzor zobecní a upraví svou vlastní reprezentaci. Z toho lze vyvozovat, že velikost sociální sítě může ovlivnit ochotu řečníka své reprezentace upravovat dle jiných vlivů.

Přestože jsou si studie, naše výchozí, kterou budeme reprodukovat na češtině, a tato poslední zmíněná, podobné, naše výchozí studie se zaměřuje jak na produkci, tak predikci, a hlavně se nebudeme zabývat fonologickou úrovní, nýbrž lexikální.

3.6 Jazyková změna

Jazyk se neustále mění a inovuje, některé varianty zanikají, jiné se uchytlí. Nicméně pro udržení variability a pro dosažení jazykové změny je třeba, aby se varianty šířily komunitou. Při tom by mohli hrát důležitou roli právě lidé s menšími sociálními skupinami. Vystává však problém, jak prosadit novou jazykovou variantu, když mluvčí mají tendenci používat tvar nejčastěji užívaný, tedy ne nový? Možností je, že mluvčí nevybírají k užívání jazykové reprezentace jen podle frekvence jejich užívání, ale také například podle prestiže mluvčího či mají nějaké předsudky, které je vedou k užívání varianty, která se jim zdá lepší. Hypotéza naší výchozí studie Lev-Ari (2018) předpokládala, že právě mluvčí s malými sítěmi budou oněmi inovátory a budou šířit jazykovou změnu skrz komunitu. Tímto problémem se zabývali již některé předchozí studie, které přisuzovaly klíčovou roli v šíření změny právě slabým a méně početným vazbám s nízkou frekvencí a intenzitou, tedy lidem, kteří nebyli centrálními členy komunity, v níž se změna dala (Bakshy, Rosenn, Marlow & Adamic, 2012; Granovetter, 1973; Mühlenbernd & Franke, 2012; Weimann, 1982). Lev-Ari se dále zabývá jazykovou změnou ve

své studii *Noticing how our social networks are interconnected can influence language change* (2021), ve které navrhuje, že si neuvědomujeme to, jak přeceňujeme propojenost mezi kontakty, které udržujeme, a dáváme tak přílišný důraz na informativnost opakovaných informací. Zjišťuje, že nebereme v potaz nezávislost našich zdrojů a zejména těch jazykových. Tímto zanedbáním napomáháme šíření jazykové změny. Jazyk a názory se vyvíjejí a šíří inovace různými způsoby. Zvláště jazykové inovace jsou podporovány zkrácením našeho způsobu zpracování informací a strukturou komunity. (Lev-Ari, 2021)

3.7 Strukturní priming

Strukturní priming, zkoumaný v oblasti psycholingvistiky a sociolingvistiky, je jev, kdy jazyková produkce jednotlivce je ovlivněna gramatickými strukturami nebo syntaktickými vzorci, které použil jeho rozhovorový partner v předchozí komunikaci. To znamená, že lidé mají tendenci používat podobné gramatické struktury jako jejich konverzační partneři, a to nejen během jedné konkrétní konverzace, ale někdy i v dalších interakcích. Zahrnuje adaptaci gramatických struktur na základě předchozí interakce, což může ovlivnit různé úrovně jazykového projevu, včetně jednotlivých vět, frází nebo celých dialogů. Tento jev můžeme pozorovat nejen v ústní komunikaci mezi mluvčími, ale také v písemných textech a dalších formách jazykového vyjadřování.

Studium strukturního primingu nám poskytuje lepší pochopení organizace gramatických struktur v jazyce a jak tyto struktury mohou být reprodukovány a změněny během komunikace. Tento fenomén má klíčový význam pro pochopení procesů jazykového učení, porozumění a interakce mezi lidmi.

Existuje několik faktorů, které mohou ovlivnit strukturní priming, například snaha udržet soudržnost a porozumění v konverzaci, sociální adaptace, tendence napodobovat chování ostatních nebo automatizované procesy v mozku, které usnadňují používání již naučených gramatických struktur. Úzce souvisí také se sebemonitorováním, kdy u každého jedince se může lišit míra ochoty adaptace a vůbec míra citlivosti pro čtení sociální situace a tím i upravování vlastní prezentace.

Hwang & Chun (2018) ve své práci zjistili, že upravování sebe prezentace souvisí také s tendencí se s ostatními srovnávat. Máme například tendenci upravovat svůj projev podle společensky více žádoucího konverzačního partnera nežli dle někoho méně žádoucího. Tato tendence opakování stejné syntaktické struktury, která nám byla předložena, se nazývá *structural priming*. (Hwang & Chun, 2018) Dochází k němu buďto automaticky po tom, co se

s nějakou strukturou setkáme anebo jako součást vlastního procedurálního učení. Po užití konkrétní struktury se nám její reprezentace aktivuje v paměti a tímto jejím opakováním se zvyšuje pravděpodobnost, že ji v budoucnu použijeme znovu. V případě procedurálního učení se naopak mluví o dlouhodobém zpracovávání vjemů, které jsou ovlivňovány užíváním konkrétní syntaktické struktury pro sdělování jistého typu zprávy. Ať na *structural priming* pohlížíme z jednoho, či druhého pohledu, v obou případech se jedná o automatizovaný kognitivní proces, který málo závisí na jiných faktorech. Přesto nedávné studie dokázaly, že může být ovlivněn něčím „zvenčí“ – přesněji sociokognitivními faktory. (Hwang & Chun, 2018) Mezi tyto faktory může patřit to, jak je nám náš komunikační partner sympatický (Balctis & Dale, 2005), jak ochotně se poddáme primingu v závislosti na standardu, který přikládáme jistému přízvuku při jistém manažerském stylu řešení konfliktu. (Weatherholtz & Campbell-Kibler & Jaeger, 2014) Sociolingvistický výzkum, který vykonali Giles & Taylor & Bourhis (1973) ukázal, že svá jazyková vyjádření upravujeme podle našeho komunikačního partnera proto, abychom se mu přiblížili, identifikovali se s ním a usnadnili tak naši komunikaci. Tato tendence se pak obzvlášť projevuje při komunikaci se sociálně žádoucím partnerem. Je však třeba podotknout, že při krátké komunikaci se ne vždy musíme setkat s někým, kdo nutně vyzařuje pozitivní či negativní projevy při komunikaci, naše interakce může být do jisté míry zcela neutrální. Avšak při každodenní komunikaci s konkrétním partnerem se však těžko ubráníme hodnotícím pocitům druhého mluvčí, v takovém případě se i neutrálnost stane ovlivňujícím faktorem toho, jak druhého vnímáme – jedním to může být vnímáno jako vlastnost kladnější, druhým zcela naopak. Faktorem tak může být i dlouhodobost naší pravidelné komunikace, individuální citlivost a schopnost přizpůsobování se komunikačnímu stylu druhých či sociálním situacím obecně, tvrdí Hwang & Chun (2018).

Položili si tedy otázku, jakým způsobem se upraví strukturní priming v reálném světě vlivem individuálních rozdílů v sociálním vnímání a vlivem vůle jedince se přizpůsobit společenské situaci? Aby byl výzkum co nejautentičtější, probíhal ve školním prostředí s 29 studenty a jejich učitelem a dal si za úkol zjistit, jak ochotně budou studenti opakovat předepsané větné struktury, které jim učitel přečetl vždy předtím, než měli vyprodukovat větnou strukturu pro popis obrázku sami. Ochota tvoření větných stejných struktur jako „vytvořil“ jejich učitel závisela na jejich vnímání daného učitele a na jejich ochotě adaptovat se společenským situacím. K vyměření tendence studentů přizpůsobovat se společenským situacím použili třináctibodovou škálu pro vyměření sebemonitorování od Lennox a Wolfa (1984), pro vyměření hodnocení učitele a kurzu pak studenti vyplnili dotazník o sedmi

otázkách. Výsledky ukázaly, že na opakování větných struktur má silný vliv oblíbenost učitele, nicméně na hodnocení kurzu vůbec vliv nemá. Na druhou stranu, studenti, kterým byla naměřena větší citlivost na sociální vnímání, méně často opakovali větné struktury po učiteli, nenechali se ovlivnit. (Hwang & Chun, 2018)

Z jejich výzkumu vyplývá, že strukturní priming je do jisté míry ovlivněn i sociálním vnímáním a mírou citlivosti na přizpůsobování se různým komunikačním situacím. Hwang & Chun (2018) dále ještě podotýkají, že důležitou roli při strukturním primingu hrají právě i procesy implicitního učení a proces okamžitého zpracování přišedší informace, které nutí mluvčí uložit si v do paměti danou informaci o dané struktuře a poté si ji spojit s již existující informací o možných strukturách, které již v paměti uložené měli. Přestože má mluvčí veškerý potenciál (tj. dostatečný intelekt a rozvinuté kognitivní procesy jako paměť, vnímání, pozornost atp.), silným faktorem ovlivňujícími míru přebírání struktur z okolí zůstává i míra sympatie, kterou k sobě komunikační partneři chovají (resp. kterou chová sledovaný mluvčí, který vůči mluvčímu, od kterého má struktury přebírat). Z toho lze vyvodit, že čím sympatičtější je nám náš komunikační partner, tím větší pozornost jeho projevu věnujeme a ochotněji se přizpůsobíme jeho vyjadřování. Na druhou stranu, máme-li vysokou míru sociálního vnímání a jsme schopni soustředit se na vícero stimulů naráz, soustředíme naši pozornost na naše vlastní vystupování, abychom vyhověli standardům pro vítané společenské chování a méně pozornosti věnujeme ukládání nových struktur do paměti, což má za následek slabší priming. (Hwang & Chun, 2018)

Lze tedy říci, že strukturní zarovnání je výsledkem kombinace nedávného vystavení se jisté syntaktické struktuře a sociokognitivních proměnných, jakými jsou sociální vnímání a sociální monitoring. Jak Hwang a Chun (2018) říkají, roli může hrát i pozornost, nicméně bude třeba udělat další výzkumy, neboť literatury o vlivu pozornosti na strukturní priming je zatím málo. Jejich zjištění jsou však dobrým výchozím bodem pro další výzkum vedoucí k identifikaci mechanismů pozornosti, které ovlivňují vztah sociálních faktorů a strukturního primingu. (Hwang & Chun, 2018)

3.8 Lexikální strhávání

Koncept lexikálního strhávání, známý též jako "lexical entrainment," byl poprvé představen v oblasti psycholingvistiky a sociolingvistiky ve vědeckém výzkumu. Jeden z raných a významných příspěvků v této oblasti pochází od Susan Brennan a Marianne A. Lewis, které v roce 1978 publikovaly studii nazvanou *Long- and Short-Term Memory in Speech*. V této

studii zkoumaly, jak dlouhodobá a krátkodobá paměť ovlivňují lexikální výběr a jak spolupracují při promlouvání. Jedním z pozoruhodných zjištění bylo, že lidé mají tendenci používat slova a výrazy, které používají jejich konverzační partneři. Tento jev nazvali "lexical entrainment" a ukázali, že se vyskytuje v běžných konverzacích.

Od té doby bylo provedeno mnoho dalších výzkumů, které se zabývají lexikálním strháváním, a bylo objasněno, že tento jev má dalekosáhlé důsledky pro porozumění jazykové komunikaci a interakce mezi lidmi. Díky těmto výzkumům máme dnes lepší pochopení toho, jak a proč dochází k lexikálnímu strhávání a jak ovlivňuje naše každodenní konverzace.

Další výzkumy zaměřující se na lexikální strhávání byly prováděny v rámci konkrétního komunikačního prostředí (lexikální strhávání v rámci dialektů, v kontextu vyprávění příběhů atd.) Jedním z nich je například studie Brennan, S. E. & Clark, H. H. (1996), kde sice měli účastníci za úkol společně řešit jisté vizuální problémy, nicméně ukázalo se, že i u neslovních úloh se poté jejich slovní zásoba začala podobat. Dále platnost teorie lexikálního strhávání a strukturního primingu potvrdili Pickering, M. J. & Garrod, S. (2004) ve svém článku *Why is conversation so easy?*. Nutno připomenout, že obě teorie mluví o připodobňování řeči komunikačnímu partnerovi – lexikální strhávání však z hlediska slovní zásoby a lexikálních výrazů a strukturní priming z hlediska gramatických struktur a syntaktických struktur (viz výše v kapitole *Strukturní priming*).

Při výběru slov a tvoření větných celků máme na výběr nespočet možností. Přestože se struktura různých konverzací a jejich jazykový obsah velice liší, v rámci jedné konverzace se z pravidla držíme několika mnoho struktur a jisté slovní zásoby, kterou užíváme. Tento jev nazýváme *conceptual pacts* (přel. pojmové pakty) nebo *shared conceptualization* (přel. sdílené vnímání), který spočívá v užívání stejných pojmů oběma (či více) komunikačními partnery v rámci jedné interakce. Jedná se o proces lexikálního strhávání, který omezuje a systematizuje slovní variabilitu. (Brennan & Clark, 1996) Jednu a tu samou informaci můžeme vyjádřit nekonečně mnoha způsoby. Furnas, Landauer, Gomez a Dumais (1983, 1987) tento problém ve svých studiích nazvali *the vocabulary problem* (přel. problém slovní zásoby). Jak zjistili, při možnosti výběru z 20 synonym existovala 80% pravděpodobnost, že dva lidé vyberou to stejné slovo pro popis nějaké situace. Se synonymy přichází však další problém, a to ten, že ani při výběru stejného slova lidé nepřikládají danému slovu stejný význam. V jejich experimentu zjistili, že při výběru z 25 synonym dávali účastníci jednomu slovu stejný význam pouze v 15 %. (Furnas et al., 1987) V pozdější studii od Brennanové a Clarka (1996) je uvedeno, že

pravděpodobnost toho, že lidé v jedné konverzaci užití stejných pojmů pro běžný objekt jako lidé ve zcela jiné konverzaci, je pouhých 10 %. Přestože proměnlivost užití pojmů v různých dialozích je vysoká, v rámci jednoho dialogu je nízká, mluvčí v rámci jedné interakce používají stále stejných pojmů. Když lidé hovoří o stejném objektu stále dokola, dojdou ke shodě o užívání stejných pojmů. Tomuto fenoménu se říká *lexikální strhávání*.

Tento fenomén má několik rozumných vysvětlení. Ahistorické vysvětlení bere v potaz informativnost, dispozici pojmu a významné prvky pojmu. Mluvčí vybírá daný pojem z mnoha alternativ tak, aby dosáhl co nejjasnějšího sdělení. To znamená, že například v situaci, kde je irský setr, bígl a německý boxer, chce poukázat právě na irského setra, neužije pouze označení „pes“, neboť to není dostatečně informativní, ale nepoužije ani označení „velký červený irský setr s vyplazeným jazykem“, neboť to je zase příliš informativní. Ideální je pak tedy říct právě název onoho plemena. (Brennan, 1996)

Historické vysvětlení se vztahuje k dřívějším referencím v rámci konverzace a užití jistých pojmů je často specifické pro konkrétní komunikační partnery. Oboustranné přijetí jistého pojmu referující k určitému objektu oběma partnery však není automatické. Během interakce jeden mluvčí aplikuje nějaký referující pojem a teprve následným kladným přijetím a použitím pojmu i druhým komunikačním partnerem dochází ke shodě – k tzv. pojmové dohodě v rámci lexikálního strhávání. (Brennan, 1996)

3.9 Faktory ovlivňující jazykovou akomodaci

3.9.1 Vývoj teorie komunikační akomodace

Komunikační akomodace je sociolingvistická subdisciplína, která vznikla jako reakce na variační sociolingvistiku, která předpokládá, že jedna a táž věc bývá označována různými variantami, které pak mluvčí využívají různým způsobem. Pracuje s předpokladem, že komunikujeme v kódech, které se od sebe mohou značně lišit či se sobě naopak přibližovat. Kód nemusí zůstat po celou dobu komunikace stejný, je tedy proměnný. Hlavním faktorem jeho proměnlivosti je pak komunikační partner. Když se setkají dva mluvčí užívající různého kódu, často dochází k jeho posunu. Hlavním úkolem akomodační teorie je popsat a vysvětlit posuny v užívání kódu. (Chromý, 2014, s. 45-46)

Od 70. let 20. století až dodnes je teorie komunikační (až do 90. let označované jako *řečové*) akomodace vyvíjena Howardem Gilesem, vystudovaným sociálním psychologem, který nyní působí na katedře komunikace University of California, Santa Barbara. Zatímco variační sociolingvistika pohlíží zejména na produkci řeči, Gilesova teorie se zaměřuje na

percepci, tj. jak je projev vnímán posluchači. Jeho akomodační teorie se soustředí na komunikaci mluvčích pocházejících z rozdílných jazykových prostředí, z různých sociálních skupin, nabývá sociálního charakteru.

3.9.2 Základní situace dle teorie komunikační akomodace

Teorie jazykové akomodace rozlišuje čtyři základní situace, ke kterým může dojít při setkání dvou mluvčích používajících odlišné komunikační kódy:

a) konvergence:

K té dochází, když se mluvčí snaží přiblížit komunikačnímu kódu toho druhého. Může se jednat o snahu snížit gramatické, lexikální či výslovnostní rozdíly (přizpůsobit se řečovému tempu druhého mluvčího, intonačním výkyvům apod.)

b) divergence:

Při divergenci dochází k opačnému jevu než u konvergence, tj. rozdíly mezi mluvčími se prohlubují. Může to být například za účelem snížení řečového tempa druhého mluvčího apod.

c) zachování:

K tomu dochází v situacích, kdy si oba mluvčí zachovávají své vlastní komunikační kódy.

d) komunikační komplementarita:

Při ní mluvčí v podstatě divergují do jim předem vymezených sociálních rolí a tímto dobrovolným vstupem do normou dané role se vzájemně doplňují, splňují onu roli.

Další aspekty, na které je třeba brát zřetel se týkají zejména konvergence a divergence. Může nastat situace, kdy posuny v kódech nejsou oboustranné, tzn. jedna strana svůj kód mění, druhá si ho zachovává. Dále můžeme rozeznávat konvergenci a divergenci podle směru jejich postupu. Vzestupná konvergence vzniká, když se mluvčí s nižší prestiží přibližuje k mluvčímu s nižší prestiží, sestupná konvergence nabírá opačného směru – od vyšší prestiže k nižší. Stejně tak může dojít k divergenci vzestupné – mluvčí s vyšší prestiží se oddaluje od mluvčího s nižší prestiží – a k sestupné – mluvčí s nižší se ještě více oddaluje o toho s vyšší prestiží. (Giles, 1973)

Proč se tyto akomodační posuny dějí Giles dále vysvětluje na několika sociálně psychologických teoriích. Vzestupnou konvergenci bychom si například mohli vysvětlit na tzn.

teorii přitažlivosti podobného (Byrne, 1971), kdy osoba s nižším statutem se snaží přiblížit vyššímu statusu, aby byla vnímána pozitivněji. Giles a Powesland (1975) pak přináší další vysvětlení, že ke konvergenci může dojít při snaze přiblížit se výslovností, aby nedocházelo ke komunikačním nedorozuměním z důvodu výrazně odlišné výslovnosti dvou komunikantů. Co však osvětluje oba směry posunu, tedy konvergence i divergence, je teorie tzn. kauzální atribuce (Heider, 1958), která předpokládá, že chování druhé osoby hodnotíme podle toho, jaké jsou její záměry a motivy pro jisté chování. V takovém případě může být i divergence, třebaže se to na první pohled nemusí zdát jasné, hodnocena pozitivně – např. jsme-li na výletě v jiném regionu než v tom, ze kterého pocházíme, a náš průvodce skoro přehnaně zdůrazňuje rysy místního nářečí. Stejně tak konvergence nemusí být vždy pozitivní – když se někdo snaží příliš přiblížit našemu komunikačnímu kódu, může se nám to zdát vlezlé a otravné. Přestože je při konvergenci vynaložena snaha se druhému mluvčímu přiblížit, může to vyústit v negativní reakci, když je přehnaná. (Giles & Smith, 1979) S otázkou míry konvergence souvisí též pojem hyperkorektnosti, kterou se zabývali Giles & Williams (1992). Ve snaze o vzestupnou konvergenci dle nich může dojít ke dvěma situacím: k tzv. minutí, kdy mluvčí používá špatně rysy variet druhého mluvčího, anebo k tzv. „přestřelení“, kdy mluvčí rysy nějaké variety jemu nepřírozeně nadužívá (užívá je i tam, kde se „normálně“ neužívají). Příkladem minutí může být špatné užívání některých koncovek (např. *dvěmi*, *bydlení* apod.), příkladem „přestřelení“ může být nadužívání protetického *v* (např. *vortopedie*, *vorganizace* apod.) (Chromý, 2014, s. 45-47)

Jedním z posledních modelů teorie komunikační akomodace je ten z roku 2005 popsany v textu Cindy Galloisové, Tani Ogayové a Howarda Gilese (2005), ve kterém vystavěli tři základní předpoklady dané teorie: 1. komunikace závisí na sociohistorickém kontextu, 2. komunikace zahrnuje jak výměnu referenčních významů, tak vyjednávání osobní a sociální identity, 3. mluvčí akomodují ke komunikačnímu partnerovi pomocí jazykových, parajazykových, diskurzivních a nejazykových vyjádření pro dosažení kýžených vztahových a informačních funkcí komunikace. (Chromý, 2012) Na těchto předpokladech pak Gallois & Ogay & Giles (2006) vytvořili jedenáct prediktivních tvrzení možných akomodačně komunikačních situací, která se za patřičného upřesnění dají aplikovat na komunikační praxi a mohou být využita při zlepšování meziskupinové komunikace, např. s menšinovými skupinami, se staršími lidmi apod. (Chromý, 2012)

Pro shrnutí, mezi faktory ovlivňující jazykovou akomodaci můžeme tedy zahrnout sociohistorický kontext (prestiž určitých jazykových variet), intrapersonální faktory (identita jedince), meziskupinové faktory (vzájemné vztahy sociálních skupin), sociopsychologické

vztahy (motivace, aktuální vztah k druhému), cíle a zvolené strategie jejich uskutečňování.
(Chromý, 2014, s. 46)

4. Výchozí studie Shiri Lev-Ari

Experiment zahrnutý v této práci se inspiroval výzkumem Shiri Lev-Ari, která ve své studii *Velikost sociální sítě ovlivňuje tvárnost sémantických reprezentací a šíření lingvistické změny* (přel., 2018) potvrzuje svůj předpoklad, že čím více máme zdrojů, tím méně informativní každý ze zdrojů je, a proto mu nepřikládáme takovou váhu. Dle tohoto principu by lidé s větší sociální skupinou měli méně podléhat vlivům okolí a tím pádem být i méně ovlivnitelní jinými mluvčími, co se jejich sémantické produkce týče. To znamená, že lidé s menší sociální skupinou spíše přizpůsobí a posunou své lexikální hranice, pokud budou vystaveni novému mluvčímu. (Lev-Ari, 2018)

Ve svém druhém experimentu v rámci studie pomocí výpočetních simulací zjišťuje, zdali mohou lidé s menší sociální skupinou zapříčinit šíření lingvistické změny i přesto, že komunikují s menším množstvím lidí. Výsledky ukazují, že ano. Populace zaznamenala větší a rychlejší šíření lingvistické změny, když byli lidé s menší sociální skupinou vystaveni lingvistickým inovátorům. (Lev-Ari, 2018)

Dohromady experimenty ukazují, že vlastnosti sociálních skupin mohou ovlivnit jedincovo učení a užívání jazyka, stejně tak jako lingvistické fenomény na úrovni komunity. (Lev-Ari, 2018)

Sociální skupinou je zde myšlen počet lidí, se kterými jedinec komunikuje pravidelně, orálně a déle než pět minut v průběhu týdne. Hypotézou prvního experimentu je, že čím větší sociální skupina, tím méně je jedinec ovlivnitelný při vystavení novému mluvčímu. Hypotéza druhého experimentu předpokládá, že lidé s menší sociální skupinou by mohli mít velký vliv při lingvistické změně. (Lev-Ari, 2018) V rámci této práce se pokusíme experiment 1 replikovat na rodilých mluvčích češtiny formou pilotního otestování. Následuje krátké shrnutí experimentu Shiri Lev-Ari (2018), jeho metoda, fáze a výsledky, poté je porovnáme s metodou a výsledky našeho experimentu.

4.1 Experiment 1 ve studii Shiri Lev-Ari

Cílem Experimentu 1 je testovat, zda jednotlivci s menšími sociálními sítěmi mají více tvárné jazykové reprezentace. Tvárnost jazykových reprezentací jednotlivců byla testována tím, do jaké míry se změnil jejich obecné lexikální rozhraní mezi "několik" a "mnoho" v důsledku vystavení mluvčímu, jehož lexikální rozhraní se od jejich vlastního liší. Lev-Ari zde vycházela ze studie Yildirim, Degen, Tanenhouse a Jaegera (2016), kteří dokázali, že lidé se onomu

rozhraní u jiného mluvčího naučit mohou. Paradigma pak autorka pozměnila, aby se podobalo paradigmatu vnímatého učení, a přidala i test produkce. Účastníci byli vystaveni mluvčímu, jehož hranice mezi užitím „mnoho“ (anglicky *many*; holandsky *veel*) a „některý“ (anglicky *some*; holandsky *sommige*) se lišila o dva stupně než hranice účastníků samých (např. účastník začal užívat kvantifikátoru „mnoho“ od 14 fialových hvězdiček na obrázku, kdežto nový mluvčí začal užívat výrazu „mnoho“ až od 16 fialových hvězdiček apod.) Poté měli odhadnout, jakých výrazů by užil úplně nový mluvčí pro popis stejné sady obrázků se zelenými a fialovými hvězdičkami. Hypotéza předpokládala, že velikost sociální sítě účastníků by ovlivnila míru, do jaké by účastníci byli ochotni generalizovat hranici mluvčího a přiřadit ji i mluvčímu novému, s tím, že se předpokládalo, že účastníci s větší sociální sítí by k větší generalizaci netíhli.

Studie počítala i s tím, že lidé nejsou náhodně přiřazeni do sociální sítě a k různým úkolům mohou přistupovat různě, s různou motivací anebo se mohou lišit i ve schopnosti učení se novým vzorcům. Proto experiment zahrnoval i kontrolní podmínku, aby se mohlo potvrdit či vyloučit, že velikost sociální sítě neovlivňuje rozpoznávání jiných vzorců u různých mluvčích, nýbrž ovlivňuje to, do jaké míry jsou účastníci (tudíž přijímatelé nových lingvistických vzorců) ochotni upravit své vlastní jazykové reprezentace v závislosti na vystavení novému mluvčímu.

Ona kontrolní podmínka spočívala v tom, že účastníci odhadovali, jak by mluvčí, jemuž byli vystaveni, popsal určité scénáře. Díky tomu se mělo zjistit, jestli jsou účastníci schopni naučit se jazykové vzorce určitého mluvčího. Hypotéza byla taková, že velikost sociální sítě by tuto schopnost ovlivnit neměla, měla by pouze ovlivnit váhu a informativnost, jakou účastníci novým vzorcům dávají a míru jejich ochoty přijímat je za své.

Poslední část experimentu se týkala produkce účastníků, s tím že se měřila pomocí stejné sady obrázků, která jim byla ukázána při začátku experimentu ještě před tím, než byli vystaveni novému mluvčímu. Při popisu obrázků měli znovu vybírat mezi dvěma možnostmi „některé“ a „mnoho“ s tím, že se měřilo, jestli a jak se změnilo jejich vnímání hranice mezi těmito dvěma možnostmi. Předpokládalo se, že čím menší byla účastníková sociální síť, tím více posunul svou hranici k preferencím mluvčího, jemuž byl vystaven.

4.2 Metoda experimentu

Následující řádky popisují experiment, který byl veden v nizozemštině. V metodologické části této práce ho pak s jistými úpravami budeme replikovat na češtinu pilotním otestováním a vysvětlíme, proč jsme určité výrazy přeložili daným způsobem.

Experiment měl za úkol zjistit, jaký vliv má velikost naší sociální sítě společně s dalšími faktory na tvárnost našich sémantických reprezentací, na naši produkci a predikci. Provedení experimentu se skládalo ze 4 fází a bylo k němu zapotřebí nejméně 23 obrázků se sadami 25 zelených a fialových hvězd s tím, že poměr oněch hvězd se na každém obrázku lišil. Jejich poměr se pohyboval od 2 do 24 fialových hvězd a od 1 do 23 zelených hvězd. V závislosti na fázi experimentu a nutných podmínkách se určité obrázky dublovaly. Účastníci ve všech fázích pak vybírali mezi dvěma možnostmi popisu obrázku, a to mezi větami *Sommige sterren zijn paars* (v našem experimentu přeloženo jako *Některé z hvězdiček jsou fialové*) a *Veel van de sterren zijn paars* (v našem experimentu jako *Mnohé z hvězdiček jsou fialové*). V závislosti na podmínkách dané fáze účastníci buď byli či nebyli ovlivněni jinými mluvčími, pomocí nichž se zjišťovala právě schopnost produkce a predikce účastníků v závislosti na velikosti jejich sociální sítě. Nakonec účastníci vyplnili dotazník, dle kterého se vyměřila, kromě jiného, ona velikost jejich sociální sítě.

4.3 Postup a výsledky experimentu

4.3.1 První fáze

V první fázi experimentu se zjišťovala výchozí hranice toho, při jakém počtu fialových hvězd na obrázku přestanou účastníci užívat výrazu „některé z“ a začnou užívat „mnohé z“. Účastníkům byly postupně ukázány sady 23 obrázků, na každém z nichž se vždy objevily fialové a zelené hvězdičky v různém poměru od 2 do 24 fialových a 1 do 23 zelených. Účastníci měli za úkol zvolit jednu ze dvou variant, která dle nich nejlépe popisuje obrázek. Varianty byly: „Některé z hvězdiček jsou fialové.“ a „Mnohé z hvězdiček jsou fialové.“ Sady byly účastníkům předváděny na obrazovce v náhodném pořadí. Jejich odpovědi pak ukázaly, v jakém bodě se láme jejich preference užití „některé“ a „mnohé“, to bylo zapotřebí pro další fáze experimentu, ve kterých byla měřena schopnost produkce a predikce (pomocí percepčního učení) účastníků na základě jejich výchozí hranice. Byli pak vystavěni mluvčímu, jehož preference užití výrazů „některé“ a „mnohé“ se lišila o 2 body (tzn. pokud se účastníkova volba měnila u 14 fialových hvězd, mluvčí měnil svou na 16 fialových hvězdách).

4.3.2 Druhá fáze

Ve druhé fázi se zkoumala schopnost percepčního učení účastníků a tím i jejich schopnost predikce, tj. předpovědět, jak bude mluvčí, jemuž byli vystaveni, odpovídat. Účastníkům bylo ukázáno 32 sad fialových a zelených hvězdiček (od 2 do 24 fialových a od 1 do 23 zelených) s tím, že obrázky s 9-17 fialovými hvězdami byly zařazeny dvakrát, neboť

právě v tomto rozmezí se lámala hranice mezi „některé“ a „mnohé“, ostatní možnosti se objevily pouze jednou. V této fázi účastníci nemuseli vybírat mezi dvěma možnostmi, ale pouze poslouchali mluvčí, jejíž fotografie se objevila v rohu obrazovky, na kterém byly zároveň promítány obrázky s hvězdičkami. Nahraný hlas mluvčí (věta pro všech 32 obrázků byla nahrána zvlášť) pak „vybíral“ mezi dvěma možnostmi (Některé z hvězdiček jsou fialové a Mnohé z hvězdiček jsou fialové). Hranice mluvčí byla nastavena tak, aby přesahovala hranici účastníka o dva body. Pro kontrolu pozornosti účastníků byly průběžně vloženy 4 zkušební testy jejich pozornosti, které pokud nesplnili, byli vyřazeni z experimentu.

4.3.3 Třetí fáze

V této fázi přichází k otestování predikce. Účastníci byli rozděleni na dvě poloviny s odlišnými podmínkami. Všem bylo zobrazeno 30 sad obrázků s hvězdičkami, z nichž se obrázky s hvězdami v rozmezí 9-15 fialových hvězd opakovaly dvakrát. První polovině se v levém rohu obrazovky objevil obrázek stejné mluvčí, které byli vystaveni předtím, druhé polovině byla ukázána jiná, zcela nová fotografie mluvčí. Nad každou sadou hvězdiček se pak vždy objevila jedna ze dvou předkládaných možností: Některé z hvězdiček jsou fialové a Mnohé z hvězdiček jsou fialové s tím, že u obrázků, které byly zobrazeny dvakrát, byly při každém jejich promítnutí zobrazeny nejdříve jedna, pak druhá věta. Obrázky byly zobrazovány v náhodném pořadí. Účastníci měli určit odpověď ano nebo ne, jestli by ona mluvčí na fotografii zvolila danou větu jako vhodnou pro popis zrovna zobrazeného obrázku. V této fázi se testoval vliv velikosti sociální sítě na kvalitu percepčního učení. U podmínek se stejnou mluvčí účastníci byli většinou schopni určit, jakou možnost by mluvčí zvolila, nezávisle na velikosti jejich sociální sítě a hodin strávených komunikací v jejím rámci. V podmínkách s novou mluvčí byl patrný rozdíl v odpovědích, kdy účastníci s větší sociální sítí nebyli tak ochotni posunout svou hranici mezi některé a mnohé.

4.3.4 Čtvrtá fáze

Poslední fáze experimentu se zaměřovala na produkci po vystavení účastníků mluvčím. Její princip byl stejný jak v případě první fáze – účastníkům bylo ukázáno 23 obrázků s 25 zelenými a fialovými hvězdami (od 2 do 24 fialových) a u každého souboru hvězd, jejichž poměr se na každém obrázku lišil, měli vybrat mezi dvěma možnostmi: Některé z hvězdiček jsou fialové a Mnohé z hvězdiček jsou fialové. Nejednalo se o klasický test produkce, neboť možnosti výběru byli omezeny na pouhé dvě možnosti, třebaže by se pro popis daných obrázků daly použít i zcela jiné kvantifikátory (jako třeba hodně, většina apod.) Pro dosažení co nejjasnějších výsledků experimentu však byly možnosti omezeny a účastníci byli od počátku i

v průběhu experimentu srozumění s tím, že na výběr budou pouze dvě možnosti, proto by se toto omezení nemělo nějak negativně odrazit na výsledcích experimentu.

Nakonec byl účastníkům předložen k vyplnění dotazník pro vyměření jejich sociální sítě – zahrnoval otázky na věk účastníků, počet lidí, se kterými hovoří během běžného týdne déle než 5 minut a kterým je více než 12 let a v jaký vztah chovají k účastníkům, celkovou dobu strávenou hovorem s oněmi lidmi za jeden týden, věkové rozhraní jejich sociální sítě a jaká je nejpočetnější věková skupina, se kterou komunikují, informace o vzdělání jejich sociální sítě a jaké je nejčastější dosažené vzdělání v rámci této skupiny, jak velká část této skupiny se zná navzájem.

4.3.5 Výsledky

Nejprve se porovnal rozdíl odpovědí mezi prvotním vyměření základní hranice účastníků (výsledky 1. fáze experimentu) s tím, co účastníci předpověděli, že by zvolil jako vhodnou možnost Mluvčí. V případě podmínek se Stejným mluvčím výsledky závisely pouze na počtu fialových hvězd, velikost sociální sítě nehrála roli. Výsledky ukázaly, že nezávisle na počtu lidí, se kterými se účastníci běžně stýkají, lidé jak s větší, tak s menší sociální sítí mají stejnou úroveň percepčního učení a obě skupiny ve většině případů označily mezi svými odpověďmi zlomovou hranici, která v základním testu nebyla jim vlastní. Rozdíl byl pak patrný v případě podmínek s Novým mluvčím, kdy lidé s menší sociální sítí povětšinou zvolili možnosti, které jim nebyli vlastní a přiklonili se k těm, již jim říkala prvotní mluvčí v 2. fázi experimentu. Kdežto lidé s větší sociální sítí se znovu přikláněli ke svým vlastním jazykovým reprezentacím, drželi se své hranice, která jim byla vyměřena v 1. fázi experimentu.

Co se týče výsledků testu produkce, brala se v potaz velikost sociální sítě účastníků, počet hodin strávený komunikací v rámci běžného týdne a počet hvězd, při kterém přejdou od možnosti některé k možnosti mnohé. Podobně jako u testu predikce, u účastníků s menší sociální sítí se ukázal posun od jejich původní hranice mezi volbou některé a mnohé, kdežto účastníci s větší sociální sítí se zpravidla drželi svých původních reprezentací. Počet hodin strávený interakcí s okolím nehrál roli u ani jedné z obou skupin.

Výsledky tudíž ukázaly, že velikost sociálních sítí ovlivňuje naši náchylnost k přejímání nových reprezentací od nových mluvčích, s nimiž se setkáme. Shiri Lev-Ari v druhé části studie pak zkoumá, může-li to mít vliv na šíření jazykových inovací v rámci komunity. Ve zkratce, dochází k výsledku, že i přes malou velikost sociální sítě tito lidé mohou způsobit jazykovou změnu v rámci komunity. Touto problematikou se však v této práci dále zabývat nebudeme.

5. Experiment aplikovaný na češtině

Cílem tohoto experimentu bylo replikovat první část výzkumu Shiri Lev-Ari (2018), který je popsán výše, na českém jazyku, kde účastníky jsou rodilí mluvčí češtiny a tím odpovědět na výzkumnou otázku, zdali velikost sociální sítě jedince ovlivňuje jeho sémantické reprezentace. Předpoklad byl stejný jako měla Shiri Lev-Ari, a to ten, že výsledky potvrdí, že tomu tak je. To by znamenalo, že čím menší sociální síť jedince, tím více jsou jeho reprezentace ovlivnitelné a čím větší sociální síť, tím více se jedinec drží svých původních sémantických reprezentací. I tento experiment předpokládá čtyři možné fáze, nicméně proveden byl jen pilotně na několika účastnících je ve fázích dvou.

Struktura našeho experimentu je identická s tím od Shiri Lev-Ari (2018), nicméně díky tomu, že jsme k dispozici měli i výsledky jejího výzkumu, mohli jisté kroky poupravit či zcela vynechat.

5.1 O experimentu

Hlavním cílem tedy bylo zjistit, jestli velikost sociální sítě jedince hraje roli při tom, jak moc je ovlivnitelný okolními vlivy a vjemy. K tomu jsme vytvořili stejnou sadu obrázků s hvězdičkami jako ve výchozí studii (Lev-Ari, 2018) – obrázky zobrazovaly 25 fialových a zelených hvězdiček, od 2 do 24 fialových a od 1 do 23 zelených. Úkolem účastníků bylo vybrat mezi dvěma větami jednu, která podle nich lépe popisoval zrovna zobrazený obrázek. Tím se ustanovila hranice každého účastníka, kdy do určitého počtu fialových hvězdiček užívají ještě *některé* a od určitého počtu fialových hvězdiček už užívají označení *mnohé*. Po stanovení této hranice následovala druhá část experimentu, kdy účastníci byli vystaveni *Mluvčí*, jejíž hranice mezi některé a mnohé se lišila od hranice každého z účastníků o dva stupně. Její fotografie byla zároveň se spuštěným nahraným hlasem zobrazována vedle obrázků s hvězdičkami. Ve třetí části byly účastníkům obrázky s hvězdičkami ukázány znovu a oni pak měli odhadnout, u kolika z fialových hvězd už by Mluvčí zvolila označení *mnohé*. V této fázi bylo v našem pilotním testování pracováno pouze s podmínkou *Stejně mluvčí*, nicméně kdyby byl experiment prováděn celý a s větším počtem účastníků, byla by zahrnuta i druhá podmínka *Nové mluvčí* – ta by zase byla prezentována na fotografii zobrazené vedle obrázků s hvězdičkami. Tyto tři části experimentu byly našim účastníkům pro vyplnění poskytnuty, nicméně ne všichni poskytli v první části kontaktní údaje pro to, aby jim mohl být zaslán odkaz na část druhou a třetí, proto je zpracovaných výsledků z první části více než z druhé. Ještě před zahájením první části museli účastníci vyplnit krátký dotazník, kde museli uvést své pohlaví,

věk, mateřský jazyk a s kolika lidmi ústně hovoří během obvyklého týdne. Nepovinné bylo uvedení e-mailu, nicméně bylo důležité pro pokračování experimentu. Bohužel většina účastníků svou e-mailovou adresu neuvedla. Po tom všem by měla následovat čtvrtá část, kde se jedná o test produkce po vystavení *Mluvčí*, je identický s tím v první části a má za úkol zjistit, jestli se posunula účastníková hranice pro určení mezi *některé* a *mnohé*. V této práci bude nicméně zpracována pouze popisně a teoreticky.

5.2 Problematika překladu

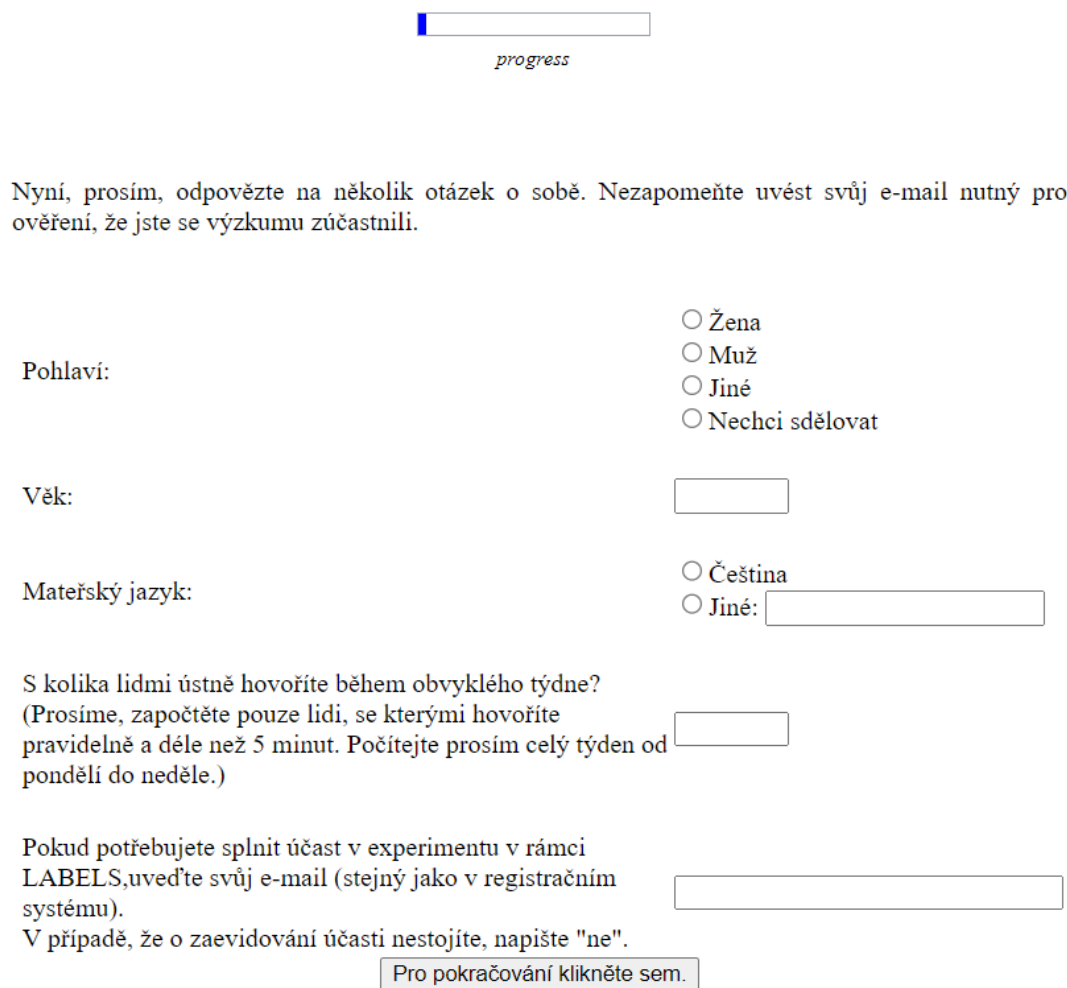
Zásadní pro experiment bylo vybrat vhodné věty popisující obrázky. Chtěli jsme zachovat podobný význam, jako měly věty v holandštině, nicméně nabízelo se vícero možností, z nichž jsme mohli vybírat. Vzhledem k tomu, že účastníci nemohli libovolně popsat obrázky svými slovy, ale měli omezující podmínky, kdy museli vybírat vždy jednu ze dvou možností, z nichž by možná ani jednu za normálních okolností nepoužili, kdyby jim nebyla experimentem „vnucena“, bylo tedy zapotřebí, aby věty byly srozumitelné ze sémantického i syntaktického hlediska, tzn. aby všem slovům účastníci rozuměli a aby syntaktická struktura byla běžná, nikterak okrajová.

Ve svém experimentu použila Lev-Ari (2018) slova *sommige* a *veel*, které v dané studii byla pak do angličtiny přeložena jako *some* a *many*. To lze do češtiny přeložit vícero způsoby – *some* jako *nějaký*, *některý* nebo i *několik*; *many* jako *mnoho*, *mnohé* nebo i *hodně*. Při výběru pro nás bylo důležité zejména to, aby byl patrný rozdíl mezi množstvím hvězdiček, tzn. že něco je více a něco viditelně méně. V tomto smyslu nám jako nejvhodnější dvojice připadly slova *některé* a *mnoho* či *mnohé*. Z toho vznikly možnosti následující: *Některé hvězdičky jsou fialové* / *Některé z hvězdiček jsou fialové* a *Mnoho hvězdiček je fialových* / *Mnoho z hvězdiček je fialových* / *Mnohé hvězdičky jsou fialové* / *Mnohé z hvězdiček jsou fialové*. Pro zcela jasné určení toho, o které hvězdičky se jedná (tzn. že se jedná o nějaký výběr z větší množiny), jsme zvolili možnost s předložkovým 2. pádem „z hvězdiček“. Zbyly tedy tři možnosti: *Některé z hvězdiček jsou fialové* / *Mnoho z hvězdiček je fialových* / *Mnohé z hvězdiček jsou fialové*. Při výběru mezi dvěma posledními variantami zvítězila ona s přídatným jménem *mnohé*, neboť po ní následuje stejná větná struktura jako u věty se slovem *některé*. V experimentu byly tedy použity věty: *Některé z hvězdiček jsou fialové* a *mnohé z hvězdiček jsou fialové*.

5.3 Dotazník

Dotazník o sociálním prostředí a o několika osobních informacích účastníků jsme částečně přebrali z experimentu prováděném Shiri Lev-Ari (2018), nicméně díky tomu, že jsme

z jejího hotového výzkumu již znali faktory, které při experimentu hráli roli, a faktory, které na výsledky výzkumu neměly vliv, jsme z dotazníku několik otázek vyřadili. Na Obrázku 1 je dotazník přímo ze stránky, na které probíhal experiment (*Obrázek 1 – Dotazník v experimentu*).

progress

Nyní, prosím, odpovězte na několik otázek o sobě. Nezapomeňte uvést svůj e-mail nutný pro ověření, že jste se výzkumu zúčastnili.

Pohlaví: Žena
 Muž
 Jiné
 Nechci sdělovat

Věk:

Mateřský jazyk: Čeština
 Jiné:

S kolika lidmi ústně hovoříte během obvyklého týdne?
(Prosíme, započítejte pouze lidi, se kterými hovoříte pravidelně a déle než 5 minut. Počítejte prosím celý týden od pondělí do neděle.)

Pokud potřebujete splnit účast v experimentu v rámci LABELS, uveďte svůj e-mail (stejný jako v registračním systému).

V případě, že o zaevidování účasti nestojíte, napište "ne".

Obrázek 1 - Dotazník v experimentu (zdroj: vlastní tvorba)

Jak vidno z obrázku, otázky se týkaly pohlaví účastníků, jejich věku, mateřského jazyka, s kolika lidmi ústně hovoří pravidelně v obvyklém týdnu a poslední políčko bylo pro zadání e-mailu, který účastníka zaevidoval a mohl pak být zařazen do dalších částí experimentu. Položka pro *mateřský jazyk* musela být do dotazníku přidána (v dotazníku Lev-Ari (2018) nebyla) pro případ, kdyby se experimentu účastnil někdo, jehož mateřský jazyk není čeština. Třebaže by uměl česky perfektně, musel by být z experimentu vyřazen.

Mezi otázky, které se po zpracování výsledků z experimentu Lev-Ari (2018) ukázaly jako nepodstatné pro přejímání sémantických reprezentací, patřily: týdenní počet hodin

strávených ústní interakcí, typy vztahů s lidmi v rámci sociální sítě, věkový rozsah lidí v sociální síti, nejpočetnější věková skupina v rámci sociální sítě, úroveň vzdělání členů sociální sítě, propojenost mezi kontakty.

5.4 Instrukce pro účastníky experimentu

Instrukce k experimentu s nadpisem *Výzkum preference pojmenování souboru předmětů* byly vloženy hned na začátek experimentu na první stránku, pod nimi pak souhlas s účastí na experimentu. V instrukcích byly jasně popsány požadavky na účastníky, co je čeká (výběr mezi dvěma větami) a jak postupovat. Dále v nich byla informace o anonymitě dotazníku. Po účastnících se v nich též žádalo, aby během experimentu byli pozorní, neboť i tento obsahoval kontrolu pozornosti. Poslední informací bylo to, kde je výzkum realizován a kdo ho vede. Screenshot instrukcí je možno vidět v *Obrázku 2*, souhlas s účastí na experimentu pak v *Obrázku 3*.

progress

Výzkum preference pojmenování souboru předmětů

V tomto experimentu bude Vaším úkolem vybírat mezi dvěma větami pro popis předložených sad obrázků. Postupně uvidíte 23 obrázků, u každého kliknutím myši zvolíte jednu ze dvou zobrazených vět, která lépe splňuje popis obrázku. Věty budou vždy zobrazeny pod daným obrázkem. Nakonec Vás prosíme o vyplnění krátkého, zcela anonymního dotazníku týkajícího se velikosti Vaší sociální sítě.

Celý experiment, prosím, sledujte pozorně. Stejně jako jiné výzkumy i tento obsahuje kontrolu pozornosti.

Výzkum je realizován v rámci Ústavu českého jazyka a teorie komunikace pod vedením doc. Jana Chromého. Výzkum je plně anonymní, pro vyhodnocení výsledků potřebujeme pouze obecné údaje o Vás

Obrázek 2 - Instrukce k experimentu 1 (zdroj: vlastní tvorba)

Souhlas s účastí na experimentu

Tímto potvrzují, že

- a) jsem se seznámil/a s informacemi o obsahu a průběhu výše popsaného výzkumu;
- b) dobrovolně souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu;
- c) rozumím tomu, že se mohu kdykoli rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat;
- d) jsem srozuměn/a s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn. že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytuji bezúplatně.

Zároveň prohlašuji, že

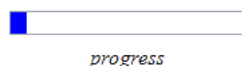
- a) souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím;
- b) souhlasím se zpracováním a uchováním osobních a citlivých údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených ze strany Univerzity Karlovy, Filozofické fakulty, IČ: 00216208, se sídlem: nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace; a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly projektu, v jehož rámci výzkum realizován;
- c) jsem seznámen/-a se svými právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 46 a § 49 zákona č. 110/2019 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, tedy že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o informaci o zpracování mých osobních a citlivých údajů a jsem oprávněn/-a ji dostat a že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o opravu nepřesných osobních údajů, doplnění osobních údajů, jejich blokaci a likvidaci.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytuji dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazuji se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Pro pokračování klikněte sem.

Obrázek 3 - Souhlas s účastí na experimentu

Po úvodní stránce s obecnými informacemi a instrukcemi k experimentu a se souhlasem s účastí následovala ještě jedna stránka se zopakovanými instrukcemi a s informací, že první obrázek a výběr vět bude zkušební (*Obrázek 4*).

Na dalších stránkách Vám budeme postupně ukazovat obrázky, na kterých budou fialové a zelené hvězdičky. Váš úkol bude jednoduchý, a to vybrat jednu ze dvou zobrazených vět, která podle Vás lépe odpovídá danému obrázku.

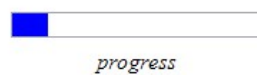
První zkušební příklad se objeví poté, co kliknete na odkaz níže.

Pro pokračování klikněte sem.

Obrázek 4 - Instrukce k experimentu 2 (zdroj: vlastní tvorba)

5.5 První část experimentu

Obrázku 5 a 6 ilustruje, jak vypadal průběh. Dohromady bylo v první části experimentu ukázáno 23 obrázků s hvězdičkami, pomocí nichž jsme poté každému účastníkovi vyměřili hranici, na které se „láme“ jeho užívání označení *některé* a *mnohé*. Během experimentu pak byl na začátku jeden zkušební obrázek s výběrem mezi dvěma danými větami a náhodně během experimentu byly pak zařazeny dvě kontroly pozornosti (Obrázek 6). Během celého experimentu se nad obrázky zobrazoval panel označený popiskem *progress* zobrazující účastníkům, jak daleko jsou již v experimentu (viz obrázky 5 a 6).

Vyberte, která z vět lépe odpovídá tomu, co je na obrázku.

Některé z hvězdiček jsou fialové.

Mnohé z hvězdiček jsou fialové.

Obrázek 5 - Výběr mezi dvěma větami popisujícími sadu hvězdiček (zdroj: vlastní tvorba)

progress

Toto je kontrolní položka. Klikněte na větu Některé z hvězdiček dávají pozor.

Některé z hvězdiček dávají pozor.

Mnohé z hvězdiček nedávají pozor.

Obrázek 6 - Kontrola pozornosti

Na konci byli účastníci informováni o dokončení experimentu, což bylo vidno i na panelu *progress*, a bylo jim poděkováno za účast (*Obrázek 7*).

progress

Výsledky jsou uloženy. Děkujeme Vám za Vaši účast v našem výzkumu.

Pokud chcete, můžete si udělat screenshot této obrazovky jako doklad o Vaší účasti. Jinak můžete toto okno zavřít.

Obrázek 7 - Konec 1. části experimentu (zdroj: vlastní tvorba)

5.6 Druhá a třetí část experimentu

V druhé části byli účastníci vystaveni mluvčí, jejíž hranice mezi *některé* a *mnohé* se lišila o dva body od účastníkovy hranice. V praxi to znamená, že začne-li účastník užívat označení *mnohé* např. pro 14 fialových hvězdiček a více, tak *Mluvčí* začne užívat *mnohé* u 16 fialových hvězdiček. *Mluvčí* byla představena na fotografii, jednalo se o ženu vzeřelou ve věku 20-30 let, její fotografie byla stažena z internetu ze stránky s volnou licencí (*Obrázek 8*).

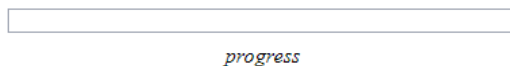

Obrázek 8 - Mluvčí 1 (Stejná Mluvčí) (internetový zdroj: Nackos, J., Unsplash, 2020)

Byla vyobrazena vedle každého obrázku s hvězdičkami a do toho byla vždy puštěna nahrávka jedné ze dvou vět popisující sadu hvězdiček. Obrázky s hvězdičkami v rozmezí, kdy se lámala hranice mezi *mnohé* a *některé*, byly i s nahrávkou účastníkům předloženy dvakrát v náhodném pořadí. Každá nahrávka dvou vět *Některé z hvězdiček jsou fialové* a *Mnohé z hvězdiček jsou fialové* byla unikátní, tzn. nikdy se neopakovala jedna a ta samá nahrávka. Hlasové záznamy vět byly nahrány ženou ve věku 25 let v profesionálních podmínkách na studiový mikrofon pro zajištění co nejlepší kvality zvuku.

Na začátku 2. části byly sepsány nové instrukce (*Obrázek 9*) a pod nimi znovu souhlas s účastí na experimentu (*Obrázek 3*). Po souhlasu byli ještě účastníci požádáni, aby uvedli stejný e-mail jako v první části, abychom byli schopni propojit jejich výsledky ze všech částí. Pak už následovala část poslechová (*Obrázek 10*). Po ní následovala třetí část – test predikce. Účastníci měli za úkol odhadnout, jakou popisnou větu by Mluvčí vybrala pro zobrazené sady hvězdiček (*Obrázek 11*). V průběhu třetí části museli účastníci zodpovědět 4 kontrolní otázky pozornosti (*Obrázek 12*). Zakončení třetí části bylo stejné jako u první – informování o dokončení části experimentu, poděkování za účast a nabídka screenshotu obrazovky (*Obrázek 7*). Po dobu celého experimentu se zase zobrazoval panel *progress*.

Třetí část experimentu mohla být uskutečněna za odlišných dvou podmínek s tím, že půlka účastníků by byla vystavena jedné podmínce a druhá půlka druhé. Naše pilotáž pracovala pouze s první podmínkou jedné Mluvčí, nicméně experiment může být uskutečněn i s podmínkou Nové Mluvčí (*Obrázek 13*) při testování predikce. Účastníci vystaveni Nové Mluvčí by pak byli testováni stejně jako ti se Stejnou Mluvčí – fotka Nové Mluvčí by byla zobrazena vedle obrázků se sadami hvězdiček a účastníci by měli odhadovat, jakou popisnou větu by Nová Mluvčí užila. Bylo by pak testováno, jestli účastníci s menší sociální sítí připsali Nové Mluvčí hranici stejnou jako měla Stejná (Původní) Mluvčí a jestli ti s větší sociální sítí se u Nové Mluvčí drželi svých původních hranic tak, jak tomu bylo v experimentu Lev-Ari (2018), anebo jestli by vyšly výsledky zcela jiné.

Výzkum preference pojmenování souboru předmětů: část 2

V druhé části našeho experimentu budete mít za úkol dvě věci. Zaprvé budete mít za úkol poslouchat, jak pojmenovává obrázky, které jste viděli v první části, jedna konkrétní mluvčí. Je potřeba, abyste se na to dobře soustředili, protože je Vaším úkolem správně odpovědět na čtyři otázky, které průběžně dostanete.

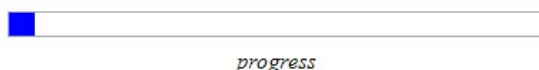
Pro tuto část doporučujeme, abyste si pro poslech nasadili sluchátka a vyzkoušeli jejich funkčnost a ideální nastavení hlasitosti. (Před samotným zahájením této části budete mít možnost si kvalitu zvuku otestovat a své prostředí tak potřebně přizpůsobit kvalitnímu poslechu.)

Po skončení této poslouchací části budete mít za úkol postupně odhadovat, jak by daná mluvčí pojmenovávala různé soubory hvězdiček.

Celý experiment, prosím, sledujte pozorně. Stejně jako jiné výzkumy i tento obsahuje kontrolu pozornosti.

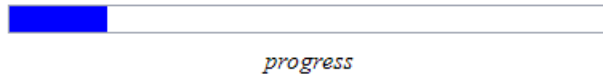
Výzkum je realizován v rámci Ústavu českého jazyka a teorie komunikace pod vedením doc. Jana Chromého. Výzkum je plně anonymní, pro vyhodnocení výsledků potřebujeme pouze obecné údaje o Vás.

Obrázek 9 - Instrukce k 2. a 3. části experimentu (zdroj: vlastní tvorba)

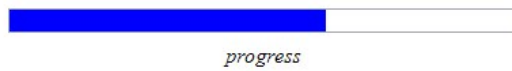
Pokračovat

Obrázek 10 - Poslech Mluvčí (zdroj: vlastní tvorba)

Jak pojmenovala mluvčí poslední obrázek?

Obrázek 11 - Kontrola pozornosti (zdroj: vlastní tvorba)

Vyberte, kterou z vět by podle Vás zvolila mluvčí na obrázku.

Některé z hvězdiček jsou fialové.

Mnohé z hvězdiček jsou fialové.

Obrázek 12 - Test predikce (zdroj: vlastní tvorba)

Obrázek 13 – Mluvčí 2 (Nová Mluvčí) (internetový zdroj: Edwards, M., Unsplash, 2020)

5.7 Čtvrtá část experimentu

Poslední část nebyla v rámci naší pilotáže uskutečněna, nicméně měla v ní být testována produkce účastníků po vystavení Mluvčí. Test by probíhal stejně jako v první části, kdy by účastníci sami vybírali mezi dvěma větami pro popis sad hvězdiček, výsledky by pak ukázaly, jestli se jejich hranice posunula či nikoliv a jestli na to měla vliv velikost jejich sociální sítě. Předpoklad je, že účastníci s menší sociální sítí by svou hranici posunuli směrem k mluvčí, které byli vystaveni, kdežto účastníci s větší sociální sítí by se vrátili ke své původní hranici.

5.8 Metoda experimentu

5.8.1 Účastníci

Pilotáže experimentu se zúčastnilo 11 lidí, 10 žen a 1 muž, ve věkovém rozmezí 21-79 let, pouze 9 účastníků prošlo kontrolou pozornosti a jejich výsledky tak mohly být zpracovány.

Účast na experimentu byla dobrovolná, neplacená a plněna online formou (každý účastník experiment plnil na svém vlastním elektronickém zařízení).

5.8.2 Podněty

Bylo vytvořeno několik obrázků se sadou 25 fialových a zelených hvězdiček (*Obrázek 5*). Počet hvězd byl od 2 do 24 fialových a od 1 do 23 zelených hvězd. Jednou mluvčí byly nahrány věty *Některé z hvězdiček jsou fialové a Mnohé z hvězdiček jsou fialové*. Byly vybrány dvě fotografie mladých žen ve věku 20-30 let pro role Stejně (Mluvčí 1) a Nové Mluvčí (Mluvčí 2).

Dotazník ohledně velikosti sociální sítě účastníků a ohledně několika jejich osobních údajích byl částečně přebrán ze studie Lev-Ari (2018), byl přeložen do češtiny a část pak byla upravena – některé otázky byly odebrány pro jejich nadbytečnost (což bylo zjištěno díky výsledkům ze studie Lev-Ari, 2018) a byla přidána možnost vložení e-mailu účastníků proto, aby jim později mohl být zaslán odkaz pro plnění dalších částí experimentu. V dotazníku měli účastníci uvést své pohlaví, věk, mateřský jazyk, číslem s kolika lidmi ústně hovoří během obvyklého týdne (přičemž měli započítat pouze osoby, se kterými mluví pravidelně a déle než 5 minut) a nakonec mohli uvést svůj e-mail nebo vyplnit kolonku pouze slovem „ne“, pokud nestáli o zaevidování v účasti. Nejdůležitější položkou byl právě počet lidí, se kterými pravidelně během týdne hovoří, neboť právě tento údaj vyměřuje velikost jejich sociální sítě.

5.8.3 Postup

Celý experiment se skládá ze čtyř částí, nicméně naše pilotáž zahrnuje pouze tři. Nejprve bylo zapotřebí určit hranici mezi *některé* a *mnohé*, aby jim později byly přiděleny správné podmínky ve fázi, kde jsou vystaveni mluvčí, a mohli bychom tak pak změřit, jak moc se účastníci odklonili od své původní hranice. Kdyby byli účastníci vystaveni mluvčí, která má stejnou hranici jako oni, nemohli bychom pozorovat případné učení poté, co byli mluvčí vystaveni a ani to, jestli se při testu produkce ve čtvrté části experimentu posunula jejich původní hranice, tím pádem jestli na to mohla mít vliv i velikost jejich sociální sítě.

Nejprve museli vyplnit výše zmiňovaný dotazník indikující velikost jejich sociální sítě. Velikosti sociálních sítí se pohybovaly v rozmezí od 4 (popřípadě sporných 3-6 osob, viz dále) do 20 osob. Bylo žádoucí, aby účastníci napsali jedno celé číslo (např. že během týdne pravidelně hovoří s 15 lidmi). Jeden z účastníků (participant_004) místo jednoho čísla vyznačil rozmezí 3-6 lidí týdně. Shiri Lev-Ari (2018) se o takovéto situaci ve své studii nezmiňuje, proto není jednoznačné, jak se k tomu postavit a nabízí se více možností, jak údaj zpracovat. Buď by

mohl být účastník z experimentu vyloučen, nebo by se mohlo rozmezí zprůměrovat a získat tím jedno číslo. Při rozmezí 3-6 to nečiní tak velký problém, neboť by rozdíl činil „pouze“ 1,5 osoby, ale vytvoření průměry by nejspíš nebylo nejvhodnějším obecným řešením. Mohla by také nastat situace, kdy účastník uvede rozmezí 30-60 lidí a v takovém případě už by byl při zprůměrování rozdíl 15 lidí, což se v porovnání s velikostmi sociálních sítí ostatních účastníků jeví jako významné číslo a výsledky by pak mohly být lehce zpochybněny. Další možností (k té se přikláníme i v této práci) by bylo podívat se na velikosti sociálních sítí ostatních účastníků a zjistit, jestli by se rozmezí dalo zařadit mezi menší či naopak větší sociální sítě v poměru k ostatním účastníkům. V údajích v *Tabulce 1* můžeme mimo jiné vidět i uvedené počty kontaktů každého z účastníků a můžeme se tak přiklonit k tvrzení, že *participant_004* se řadí spíše mezi osoby s menší sociální sítí. Kdyby měl být experiment prováděn znovu s více účastníky, bylo by vhodné v instrukcích k vyplnění dotazníku upřesnit, že se žádá o uvedení jednoho celého čísla, nikoliv rozmezí počtu kontaktů. Další podstatný údaj v tabulce je *Hranice některé*, který uvádí, do kolika fialových hvězdiček daný účastník označoval možnost *Některé z hvězdiček jsou fialové*.

Účastník	Hranice <i>některé</i>	Věk	Pohlaví	Velikost sociální sítě (počet osob)
Participant_002	14	25	Žena	4
Participant_003	13	23	Žena	15
Participant_004	15	25	Žena	3-6
Participant_005	12	41	Žena	20
Participant_007	11	79	Muž	4
Participant_008	12	60	Žena	9
Participant_009	13	21	Žena	15
Participant_010	16	25	Žena	15
Participant_011	13	22	Žena	8

Tabulka 1 - Výsledky normovací části experimentu (zdroj: vlastní tvorba)

Hranice účastníků byla změřena tak, že se jim postupně na obrazovce ukazovalo 23 obrázků se sadami 25 zelených a fialových hvězdiček, pod obrázkem byly napsány dvě věty *Některé z hvězdiček jsou fialové* a *Mnohé z hvězdiček jsou fialové* a účastníci měli vybrat jednu z oněch vět, která jim připadala lepší pro popis daného obrázku (*Obrázek 5*). Sady hvězdiček ukazovaly každou možnou kombinaci od 2 fialových hvězdiček po 24 fialových hvězdiček. Do této

normovací části byly vloženy též kontrolní otázky sledující pozornost účastníků. Z jedenácti účastníků je nesplnilo 2 a byli proto vyloučeni z experimentu.

Několikrát se stalo, že někdo z účastníků zvolil *mnohé z* pro méně fialových hvězdiček, než pak zvolil *některé z*. Například *participant_011* zvolil pro 10 fialových hvězdiček *mnohé z*, ale 11, 12 a 13 fialových hvězdiček pak označil jako *některé z*. Podobně *participant_007* zvolil pro 9 fialových hvězd *mnohé z*, ale pro 10 a 11 znovu *některé z*. U *participanta_003* došlo k něčemu podobnému, pro 12 fialových hvězd dal *mnohé z*, pak už pouze pro 13 dal ještě *některé z* a od 14 pokračoval stále s odpovědí *mnohé z*. U ostatních šesti účastníků tento jev nenastal, nicméně tři exempláře dokazují, že hranice nemusí být vždy úplně ostrá a při takovýchto nejednoznačných výsledcích je potřeba si určit, s jakými daty dále pracovat. V této práci se přikláníme k tomu, pracovat s nejvyšším počtem, pro který daná osoba zvolila *některé z*. Pro tento způsob mluví i fakt, že u dvou ze tří účastníků, u kterých tato nejednoznačnost nastala, se po volbě *mnohé z* vyskytlo ještě několikrát označení *některé z* (u *participanta_011* třikrát, u *participanta_007* dvakrát).

Pilotní data získaná od 9 lidí ukazují, že hranice mezi *některé z* a *mnohé z* se pohybuje od 11 do 16 hvězdiček z 25. V podobném rozmezí tomu bylo i v experimentu Lev-Ari (2018), kde u 150 účastníků se rozmezí pohybovalo od 8 do 16 (účastník s hranicí 17 hvězdiček byl vyřazen, neboť hranice byla již příliš vysoká a nemohl tak být vystaven podmínkám s ovlivněním mluvčím). Tyto podobné výsledky nám ukazují, že normovací test s kvantifikátory *některé z* a *mnohé z* funguje stejně dobře jako *sommige* (some) a *veel* (many) v originální studii (Lev-Ari, 2018).

Jelikož účast na experimentu byla dobrovolná a s účastníky při plnění experimentu neprobíhal žádný osobní kontakt, nemohla probíhat ani kontrola plnění všech částí experimentu, ani nemohly být poskytnuty další instrukce mimo ty, co byly napsány v první části experimentu. Kvůli tomu bohužel došlo ke snížení účasti na experimentu po skončení jeho první části, přestože poskytli kontaktní údaj, na který jim byl zaslán odkaz na další části experimentu, a druhou a třetí část podstoupili již pouze dva z původních 9 akceptovaných účastníků (2 byli vyloučeni pro nesplnění kontroly pozornosti).

V druhé části experimentu byli účastníci vystaveni mluvčí, která u každé sady 25 fialových a zelených hvězdiček řekla buď větu *Některé z hvězdiček jsou fialové* nebo *Mnohé z hvězdiček jsou fialové*. Hranice volby mezi *některé z* a *mnohé z* u Mluvčí se lišila od hranice účastníků o dva body. Sad obrázků bylo 32 a byly za sebou řazeny náhodně s tím, že obrázky

s 9-17 fialovými hvězdami byly zařazeny dvakrát, neboť právě v tomto rozmezí se láme hranice mezi *některé* a *mnohé*. Fotografie oné mluvčí byla zobrazena vždy vedle sady hvězdiček na obrázku. Tato část obsahovala 4 kontrolní otázky na pozornost účastníků, měli do přiložené kolonky napsat, jakou větu řekla mluvčí u posledního obrázku. Všichni účastníci kontrolní otázky splnili. Hned po poslechové části následoval test predikce za podmínek Stejně Mluvčí, kdy účastníkům bylo zobrazeno 30 obrázků se sadami fialových a zelených hvězdiček, kdy obrázky s fialovými hvězdami v rozmezí 9-15 hvězd se opakovaly dvakrát, a vedle nich vždy fotografie Stejně Mluvčí jako v poslechové části (podmínka s Novou Mluvčí nebyla v tomto experimentu vykonána). Pod obrázky se zobrazovaly dvě věty s kvantifikátory *některé* z a *mnohé* z jako v předchozích částech experimentu a účastníci měli za úkol vybrat větu, o které si myslí, že by ji Mluvčí zvolila pro popis zobrazené sady hvězdiček. Tato část experimentu měla reflektovat jazykové učení vlivem nedávného vystavení mluvčímu s odlišnou hranicí pro volbu kvantifikátorů. Výsledky neodpovídaly předpokladu, že účastníci budou schopni díky jazykovému učení správně odhadnout hranici Mluvčí. U *Participanta_002* se hranice od jeho normovací části nezměnila a u *Participanta_001* byla hranice dokonce o 6 bodů vyšší než při jeho normovací části, tj. o 4 body vyšší než u Mluvčí. Vysvětlení pro tento jev mohou být různá, nemůžeme však žádné určit s jistotou. *Participant_001* si buď mohl špatně zapamatovat, jak mluvčí užívala *některé* z a *mnohé* z anebo možná daný účastník poznal, že Mluvčí má hranici posazenou výše než on sám a příliš hranici pro Mluvčí nadsadil, aby byl patrný rozdíl od jeho vlastní. To pak mohlo výsledky ovlivnit. Zajímavé by bylo provést u účastníků jiné sociokognitivní testování například formou testu sebemonitorování od Lennox a Wolfea (1984) a zjistit tak míru vlivu jiných kognitivních a sociálních schopností na naše výsledky.

5.8.4 Výsledky

Test pro určení hranice užití *některé* z a *mnohé* z účastníků ukázal, že hranice se různí nezávisle na velikosti sociální sítě, nicméně pohybuje se v rozmezí od 11 do 16 z 25 hvězd, podobně jako v experimentu v rámci původní studie Lev-Ari (2018). Výsledky testu predikce nepotvrdily teorii jazykového učení a předpoklad posunu hranice podle hranice Mluvčí, nicméně přinesly jiná zajímavá zjištění a podněty pro další výzkum. K dispozici jsme měli výsledky dvou účastníků, z nichž u jednoho nedošlo k posunu vůbec – zde mohlo hrát roli psychické rozpoložení účastníka, délka trvání plnění druhé a třetí části experimentu, pochopení či nepochopení zadání, míra sebemonitorování apod. Význam bychom u toho účastníka mohli přikládat i velikosti jeho sociální sítě, neboť se řadila mezi ty větší v rámci našeho experimentu (sociální síť tohoto účastníka tvořilo 15 osob, největší sociální síť v tomto experimentu měl jiný

účastník s 20 kontaktními osobami). Druhý účastník naopak hranici pro Mluvčí určil příliš vysokou – pro zjištění, proč tomu tak bylo, bychom museli provést více testů u daného účastníka, např. test sebemonitorování apod. Jeho sociální síť se pohybovala na pomezí velké a malé sítě – 9 osob. V porovnání s prvním účastníkem s větší sociální sítí však můžeme předpokládat, že velikost sociálních sítí hrála při predikci roli – účastník se sociální sítí o 9 osobách vzal v potaz odlišnou hranici Mluvčí pro *některé z* a *mnohé z* a při odhadu, co by Mluvčí zvolila, určil hranici vyšší. Přestože i v této prediktivní části experimentu se může projevit vliv velikosti sociální sítě, nebylo to předpokladem a spíše by se v těchto podmínkách projevila sociální vnímavost a přizpůsobivost situaci. Test predikce měl za cíl zjistit schopnost jazykového učení, která by měla být nezávislá na velikosti sociální sítě, tyto výsledky proto nejsou příliš průkazné. Pro validní výsledky bychom potřebovali mít větší vzorek, ze kterého bychom mohli čerpat.

6. Závěr

Společnost je propojena nekonečnou sítí vazeb a každý má užší výběr kontaktů, se kterými se pravidelně stýká a nikdo většinou nemá ve své sociální síti stejné osoby jako někdo jiný. Společenské vazby však ve valné většině případů nezůstávají celý život neměnné, a tak je každý jedinec během života ovlivňován i širším okolím, třebaže skrze prostředníka v rámci jeho sociální sítě. Takové vlivy se k nám dostávají už v dětství, kdy nejprve komunikujeme zejména s nejbližší rodinou, poté se spolužáky ve škole, a nakonec i s kolegy v práci. Neustále v nás dochází k procesům učení. Tato práce ukázala, jak procesy probíhají, jak je můžeme měřit a jak díky měření zjistíme potencionální jedince, kteří by mohli být původci jazykové změny.

Faktorů, které ovlivňují naše jazykové dovednosti, existuje mnoho a v běžné komunikaci si je ani nemusíme uvědomovat, nicméně rešeršní a praktická část práce ukazuje, že je možné tyto faktory vědecky měřit. Vlivy mohou přicházet v různých úrovních – na úrovni fonologické, kdy například přizpůsobujeme řeč našemu komunikačnímu partnerovi nebo naopak se od něho snažíme co nejvíce odlišit; na úrovni lexikální, kdy díky lexikálnímu strhávání přejímáme výrazy z okolí; na úrovni syntaktické, kdy začneme používat syntaktické struktury jako jiný mluvčí; či třeba na úrovni sémantické, kdy jsme ochotni posunout význam nějakého slova, které máme již v paměti uloženo s významem jiným.

Sledovat takové jazykové změny je klíčové pro hlubší porozumění procesům učení jazyka. Detailním popisem metody vědeckého výzkumu inspirovaného studií Shiri Lev-Ari a replikací jejího experimentu na české populaci vykonaném v pilotní verzi práce dokazuje, že je možné sledovat změny tvárnosti sémantických reprezentací jedince i v českém prostředí a práce tak může představovat podklad pro širší provedení dalšího výzkumu v této oblasti. Tím se tak zase můžeme přiblížit porozumění jazykovým změnám u jedinců i v rámci širší komunity.

7. Zdroje

- ANDERSON, J. L., MORGAN, J. L., WHITE, K. S. (2003). *A statistical basis for speech sound discrimination. Language and Speech.* 46(2–3), 155–182.
- BAKSHY, E., ROSENN, I., MARLOW, C., ADAMIC, L. (2012). *The role of social networks in information diffusion.* In Proceedings of the 21st international conference on World Wide Web, s. 519–528.
- BALCETIS, E., DALE, R. (2005). *An exploration of social modulation of syntactic priming.* In Proceedings of the 27th annual meeting of the cognitive science society. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, s. 184–189
- BĚLIČ, J., HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A., TRÁVNÍČEK, F. (1961): *K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné.* Slovo a slovesnost, 22, s. 98–107.
- BOCK, K., GRIFFIN, Z. M. (2000). *The persistence of structural priming: Transient activation or implicit learning?* Journal of Experimental Psychology: General, 129, s. 177–192.
- BOYD, R., RICHERSON, P. J. (2005). *The origin and evolution of cultures.* Oxford University Press.
- BRADLOW, A. R., BENT, T. (2008). *Perceptual adaptation to non-native speech.* Cognition, 106, s. 707–729.
- BRENNAN, S. E. (1996) *Lexical entrainment in spontaneous dialog,* Department of Psychology, State University of New York.
- BRENNAN, S. E., & CLARK, H. H. (1996). *Conceptual pacts and lexical choice in conversation.* Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 22(6), s. 1482–1493.
- BRENNAN, S. E., AND CLARK, H. H. (1996). *Lexical choice and conceptual pacts in conversation.* Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition.
- BYRNE, D. (1971). *The Attraction Paradigm.* New York: Academic Press.
- DANEŠ, F. (1979): *Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci.* In: Jaroslav Kuchař (ed.), *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti.* Praha: Academia, s. 79–91.

FINE, A. B., JAEGER, T. F., FARMER, T. A., QIAN, T. (2013). *Rapid expectation adaptation during syntactic comprehension*. PLoS ONE, 8(10), e77661.

FLEGE, J. E. (1987). *The production of “new” and “similar” phones in a foreign language: Evidence for the effect of equivalence classification*. Journal of Phonetics, 15(1), s. 47–65.

FURNAS, G. W., LANDAUER, T. K., GOMEZ, L. M., AND DUMAIS, S. T. (1983). *Statistical semantics: Analysis of the potential performance of keyword information systems*, Bell Systems Technical Journal, 62, s. 1753-1806.

FURNAS, G. W., LANDAUER, T. K., GOMEZ, L. M., AND DUMAIS, S. T. (1987). *The vocabulary problem in human-system communications*. Communications of the ACM, 30, s. 964-971.

GALLOIS, C., OGAY, T., GILES, H. (2005): *Communication accommodation theory. A look back and ahead*. In: William B. Gudykunst (ed.), *Theorizing about Intercultural Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 121–148.

GILES, H. (1973). *Accent mobility: A model and some data*. Anthropological Linguistics, 15, s. 87–105.

GILES, H., COUPLAND, N., COUPLAND, J. (1991). *Accommodation theory: Communication, context, and consequence*. In H. Giles, N. Coupland, & J. Coupland (Eds.). *Contexts of accommodation: Developments in applied sociolinguistics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, s. 1-68.

GILES, H., POWESLAND, P. (1975): *A social psychological model of speech diversity*. In *Speech Style and Social Evaluation*. London/New York: Academic Press, s. 154–181.

GILES, H., SMITH, P. (1979): *Accommodation theory: Optimal levels of convergence*. In Howard Giles, Robert St. Clair (eds.), *Language and Social Psychology*. Oxford: Blackwell, s. 45–65.

GILES, H., TAYLOR, D. M., BOURHIS, R. Y. (1973). *Towards a theory of interpersonal communication through language: Some Canadian data*. Language and Society, 2, s. 177–192.

GILES, H., WILLIAMS, A. (1992). *Accommodating hypercorrection: A communication model*. Language & Communication, 12, s. 343–356.

- GLEITMAN, L. (1990). *The structural sources of verb meanings*. *Language Acquisition*, 1(1), 355.
- GRANOVETTER, M. S. (1973). *The strength of weak ties*. *American Journal of Sociology*, 78(6), s. 1360–1380.
- HAUN, D. B., REKERS, Y., TOMASELLO, M. (2012). *Majority-biased transmission in chimpanzees and human children, but not orangutans*. *Current Biology*, 22(8), s. 727–731.
- HEIDER, Fritz (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: Wiley.
- HERRMANN, P. A., LEGARE, C. H., HARRIS, P. L., WHITEHOUSE, H. (2013). *Stick to the script: The effect of witnessing multiple actors on children's imitation*. *Cognition*, 129(3), s. 536–543.
- HWANG, H., CHUN, E. (2018). *Influence of social perception and social monitoring on structural priming*.
- CHANG, F., DELL, G. S., BOCK, K. (2006). *Becoming syntactic*. *Psychological Review*, 113, s. 234–272.
- CHROMÝ, J. (2012): *Howard Giles a teorie komunikační akomodace*. *Studie z aplikované lingvistiky*, 3(1).
- CHROMÝ, J. (2014). *Základy sociolingvistiky*. Učební materiál pro studenty oboru Český jazyk a literatura, Praha: Univerzita Karlova.
- KUHL, P. K., ANDRUSKI, J. E., CHISTOVICH, I. A., CHISTOVICH, L. A., KOZHEVNIKOVA, E. V., RYSKINA, V. L., STOLYAROVA, E. I., SUNDBERG, U., LACERDA, F. (1997). *Cross-language analysis of phonetic units in language addressed to infants*. *Science*, 277(5326), s. 684–686.
- LEV-ARI, S. (2015). *How the Size of Our Social Network Influences Our Semantic Skills*. *Cognitive Science*, s. 1-15.
- LEV-ARI, S. (2018). *Social network size can influence linguistic malleability and the propagation of linguistic change*. *Cognition*, 176, s. 31-39.
- LEV-ARI, S. (2018). *The influence of social network size on speech perception*. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, Advance online publication.

- LEV-ARI, S. (2019). *People with larger social networks are better at predicting what someone will say but not how they will say it*, *Language, Cognition and Neuroscience*, 34:1, s. 101-114
- LEV-ARI, S., PEPPERKAMP, S. (2013). *Low inhibitory skill leads to non-native perception and production in bilinguals' native language*. *Journal of Phonetics*, 41, s. 320–331.
- LEV-ARI, S., HAIDARI, B., SAYER, T., AU, V., NAZIHAH, F. (2021). *Noticing how our social networks are interconnected can influence language change*, *Language, Cognition and Neuroscience*.
- LIU, H. M., KUHL, P. K., TSAO, F. M. (2003). *An association between mothers' speech clarity and infants' speech discrimination skills*. *Developmental Science*, 6, F1–F10.
- LIVELY, S. E., LOGAN, J. S., PISONI, D. B. (1993). *Training Japanese listeners to identify English/r/and/l/. II: The role of phonetic environment and talker variability in learning new perceptual categories*. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 94(3 Pt 1), 1242.
- MAGNUSON, J. S., NUSBAUM, H. C. (2007). *Acoustic differences, listener expectations, and the perceptual accommodation of talker variability*. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 33(2), 391.
- MARTIN, A., SCHATZ, T., VERSTEEGH, M., MIYAZAWA, K., MAZUKA, R., DUPOUX, E., CRISTIA, A. (2015). *Mothers speak less clearly to infants than to adults a comprehensive test of the hyperarticulation hypothesis*. *Psychological Science*, 26(3), s. 341–347.
- MAYE, J., WERKER, J. F., & GERKEN, L. (2002). *Infant sensitivity to distributional information can affect phonetic discrimination*. *Cognition*, 82(3), B101–B111.
- MILROY, L. (1987). *Language and social networks*. 2nd ed. New York, NY, USA: B. Blackwell. Language in society (Oxford, England).
- MÜHLENBERND, R., FRANKE, M. (2012). *Signaling conventions: Who learns what where and when in a social network*. *Proceedings of EvoLang IX*, s. 242–249.
- NETTLE, D. (1999). *Using social impact theory to simulate language change*. *Lingua*, 108(2), s. 95–117.
- PARDO, J. S., GIBBONS, R., SUPPES, A., KRAUSS, R. M. (2012). *Phonetic convergence in college roommates*. *Journal of Phonetics*, 40, s. 190–197.

- PICKERING, M. J., GARROD, S. (2004): *Why is conversation so easy?* Trends in Cognitive Sciences 8(1):8-11.
- POSNER, M. I., KEELE, S. W. (1968). *On the genesis of abstract ideas*. Journal of Experimental Psychology, 77, s. 353–363.
- ROST, G. C., MCMURRAY, B. (2009). *Speaker variability augments phonological processing in early word learning*. Developmental Science, 12(2), s. 339–349.
- SAFFRAN, J. R., ASLIN, R. N., NEWPORT, E. L. (1996). *Statistical learning by 8-month-old infants*. Science, 274(5294), s. 1926–1928.
- STERNBERG, J., R. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.
- THOMPSON, S. P., NEWPORT, E. L. (2007). *Statistical learning of syntax: The role of transitional probability*. Language Learning and Development, 3(1), s. 1–42.
- WEATHERHOLTZ, K., CAMPBELL-KIBLER, K., JAEGER, T. F. (2014). *Socially-mediated syntactic alignment*. Language variation and Change, 26, s. 387–420.
- WEIMANN, G. (1982). *On the importance of marginality: One more step into the two-step flow of communication*. American Sociological Review, s. 764–773.

8. Zdroje – obrázky

NACKOS, J. (2020). *Photo by Jake Nackos on Unsplash*. Beautiful Free Images & Pictures | Unsplash. <https://unsplash.com/photos/IF9TK5Uy-KI>

EDWARDS, M. (2020). *Photo by Myron Edwards on Unsplash*. Beautiful Free Images & Pictures | Unsplash. <https://unsplash.com/photos/IzCf5vuSnLM>

9. Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1 - Dotazník v experimentu (zdroj: vlastní tvorba)	32
Obrázek 2 - Instrukce k experimentu 1 (zdroj: vlastní tvorba)	33
Obrázek 3 - Souhlas s účastí na experimentu	34
Obrázek 4 - Instrukce k experimentu 2 (zdroj: vlastní tvorba)	34
Obrázek 5 - Výběr mezi dvěma větami popisujícími sadu hvězdiček (zdroj: vlastní tvorba) .	35
Obrázek 6 - Kontrola pozornosti	36
Obrázek 7 - Konec 1. části experimentu (zdroj: vlastní tvorba)	36
Obrázek 8 - Mluvčí 1 (Stejná Mluvčí) (internetový zdroj: Nackos, J., Unsplash, 2020).....	37
Obrázek 9 - Instrukce k 2. a 3. části experimentu (zdroj: vlastní tvorba)	39
Obrázek 10 - Poslech Mluvčí (zdroj: vlastní tvorba)	39
Obrázek 11 - Kontrola pozornosti (zdroj: vlastní tvorba)	40
Obrázek 12 - Test predikce (zdroj: vlastní tvorba).....	40
Obrázek 13 – Mluvčí 2 (Nová Mluvčí) (internetový zdroj: Edwards, M., Unsplash, 2020) ...	41